

Att skapa utrymme för medborgardeltagande på en historisk plats

- en platsstudie på en mindre ort

Linda Mattsson

Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, Ultuna

Kurs: EX0860, Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitektprogrammet – Uppsala, 30 hp

Kursansvarig institution: institutionen för stad och land

Nivå: Avancerad A2E

© 2020 Linda Mattsson

Titel på svenska: Att skapa utrymme för medborgardeltagande på en historisk plats - en platsstudie på en mindre ort

Titel på engelska: Create space for public participation in a historic place - a site study in a small town

Handledare: Mattias Qviström, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Rolf Johansson, SLU, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Gudrun Rabenius och Åsa Ahrlund, SLU, institutionen för stad och land

Omslagsbild: "Lokalt godståg på intåg till insjöns station" Lyrsell, Sven Erik/Järnvägmuseet

Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren.

Där inget annat anges är de författarens egna

Originalformat: Liggande A3

Nyckelord: medborgardeltagande, medborgarengagemang, allmän plats, järnvägens trädgårdshistoria

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Sammanfattning

Det här arbetet tar upp medborgardeltagande som exempel från orten Insjön i Leksands kommun. Målet med arbetet är att lyfta medborgardeltagande och på samma gång undersöka hur det kan ske samtidigt som historien på platsen tas tillvara.

En litteraturstudie tillsammans med exempel på projekt som bygger på medborgardeltagande på andra platser, både i och utanför Sverige, ger en bakgrund till ämnet. Medborgardeltagandet i det här arbetet fokuserar på den form där medborgarna är med praktiskt och skapar eller sköter en plats. Litteraturstudie och exempel kommer bland annat fram till att det krävs initiativ för att deltagandet ska ske och att det har många positiva effekter på samhället. Dessutom visade det att olika makt eller längd på projekten kan locka olika personer att delta. Litteraturen ifrågasätter också om det är rätt att alltid låta medborgarna bestämma över alla platser eller om det är ”experter” som ska analysera vad som är bäst för dem.

En platsstudie ska ge en inblick i hur det kan fungera på just Insjöns järnvägsstation men även ge en inblick i hur det kan fungera på liknande platser. Järnvägens trädgårdshistoria är något som försvunnit med åren. Dessa värden har därför valts att försöka få tillbaka på den valda platsen i Insjön. En historisk analys av hur Insjöns järnvägsstation tidigare sett ut har gjorts, med hjälp av bland annat återfotografering. Arbetet ger två förslag på hur medborgarna kan delta i att skapa eller sköta platsen kring stationen. Förslagen visar vad det kan ge för värden till platsen, till de som deltar och till samhället. Samtidigt ger de två olika förslagen exempel på hur olika fördelning av makt kan läggas mellan markägare och medborgarna som deltar beroende på vad som vill uppnås på platsen. Det första förslaget är mer styrt av att få tillbaka de historiska värdena och ger konkreta exempel på vilka element som ska tillföras. Samtidigt ger förslaget deltagare möjlighet till grönsaksodling och gemensamma aktiviteter med andra med samma intressen. Det skapar även estetiskt tilltalande värden som får stationen att bli trevligare att vistas vid. Det andra förslaget är mer fritt och ger frihet för deltagarnas egen kreativitet för platsen.

Abstract

This essay is about public participation in a small town called Insjön located in the municipality of Leksand. The aim is to highlight public participation and at the same time bring in the historical values of a place, in this case the garden history along the railways in Sweden.

The work starts with a literature study to get some knowledge about public participation, what it is and what it can bring to a place and for its participants. Public participation can mean for example you participate in a dialogue about a place or to work practically to make or take care of a place. This essay focus on the practically participation of making or take care of a place. The form of participation can leave more or less power for the participants. The literature study tells us that different people can be interested to participate in different levels of power. Time is also an aspect that suits different people differently. From the literature and examples of projects involving public participation we can learn that initiatives is an very important thing to make participation happen. The literature questions the fact that it is always the best way to let the citizen have the power over their public place. Sometimes it can be better to let an educated “expert” value what to save or highlight in a place.

The essay introduces three examples of projects where public participation has been included in practical place making or place keeping. The first example is from Denmark and contains a project with neighbourhood caring for the adjacent forest plantation. The citizens participation is voluntary and have a few rules to follow. The place to take care of is located next to the village gardens which makes it easy to participate. The participation is independent but some cooperation with their neighbours. The second example is #pixlapiren in Helsingborg where the level and type of participation is up to the participants. In a specific area they are free to do whatever they want, there is few rules made up from the city who owns the land. There is an opportunity to apply for financial support from a local fund for making the city flourish. The time of the projects can be variating, also the involvement of people participating. The

third example is from Great Britain where the garden tradition is more developed all the way to the citizens participation. Garden encouragement is shown in garden competitions and the opportunity to adopt for example a railway station to take care of.

The small town Insjön is the place for the site study of this essay. Insjön have a history of a business community and the railway is an important element. The residents in Insjön shows a disappointment for the municipality and think that they are prioritizing the largest town Leksand instead. There is some examples of public participation in the municipality such as building an obstacle course and taking care of a public beach. The participants thinks it's hard to get more people involved and help them. The study place for public participation in Insjön is the railway station. This place is no longer green and flowering like it have been in the history. The essay are investigating if it is possible to involve the citizens to get this place more enjoyable and to get the history values back.

By analysing the small town Insjön the study finds the missing structures in the outdoor environment. The citizens in Insjön have no place to meet and do gardening together, though there are some apartment buildings in the town, without their own garden. The central part of the small town has no green space to visit next to the commuting. The activities are mainly sport activities in Insjön. Analysing of photos of the appearance of the station back to around 1930 show examples of what history to take care of in this place. The main structures that have gone is flower beds and a lot of trees.

The work provides two suggestions on how citizens can participate in creating or managing the site around the station. The proposals show what it can bring to the value of the place, those who participate and the society. It makes the place more decorative which attract more people to the place. The citizens care more about the place and it can become more looked after. At the same time, the two different proposals provide examples of how different distribution of power can be divided between landowners and citizens who participate. This can depend on what the goal is to achieve on the site. Is the main purpose to let the citizens make the rules for the place and make them have the power of their common land that they know the

best? Or is the main purpose to highlight the history of the place to get back the historical values of garden traditions along the railway? The first proposal is more guided by regaining the historical values and provides concrete examples of which elements to be added. At the same time, the proposal gives participants the opportunity for vegetable growing and to join activities with others with similar interests. It also creates decorative values that make the station a more pleasant place to visit. The second proposal is freer and gives freedom for the participants own creativity for the place. The two proposals that this work is suggesting are only two of many possible ways to involve the citizens.

The methods for this work are limiting the result. With other methods there could have been more detailed or other results. If there had been a study with people on the railway station with citizens from Insjön there had been possible to study the proposals in the reality. This was an intention in the beginning of this work but this was not doable with the time and the circumstances with a pandemic. That left the questions about if these proposals are realistic in this place or if the right conditions are missing. Maybe there is no citizens who wants to participate or maybe the municipality do not want to collaborate in this type of projects?

Prolog

Bland stora körsbärsträd, äppelträd och bärbuskar bodde min farmor och farfar med familj längs järnvägen i byn Gärde utanför Leksand. Huset de bodde i, som var byggt 1913, var en av de banvaktarstugor som fanns utspridda längs spåret för att hålla koll på de olika järnvägssträckningarna. Farfar som jobbat inom järnvägen sen tidigare var van vid tågen som for förbi tätt intill huset. Trädgården hade ett trädgårdsland med grönsaksodlingar som historiskt sett skulle fungera som en del av försörjningen för banvaktaren som bodde där. För att ta hand om sina anställda körde Statens Järnvägar i början av verksamheten ut fruktträd och bärbuskar till de nybyggda stationerna och banvaktarstugorna, även frön till odlingar kunde delas ut. Tillsammans med sina fem syskon växte min far upp på gården, men själv fick jag aldrig chansen att se hur de bodde. Idag finns inga spår kvar av vare sig trädgård eller hus, 1989 revs huset och träden fälldes. Trädgårdshistorien försvann från platsen den med, liksom den gjort på de flesta av banvaktarstugornas gamla platser.

Mycket av trädgårdshistorien längs järnvägen har idag förändrats eller till och med försvunnit. Med vetskapen om den trädgårdskultur som funnits intill järnvägen kan jag inte undgå att börja fundera på hur dessa platser sett ut historiskt. Vilka spår går att hitta på en sådan plats och hur kan man återskapa gamla värden? I det här arbetet har jag valt att undersöka en plats jag själv vuxit upp med, nämligen järnvägsstationen närmast mitt barndomshem. Den ligger inte långt ifrån banvaktarstugan min far vuxit upp i. Jag har fått höra om hur stationen tidigare varit mer blomstrande och estetiskt tilltalande. Hur kan dessa värden lyftas upp på den här platsen? Och hur går det att göra på ett bra sätt tillsammans med medborgarna på orten? Att låta allmänheten vara med och påverka sina vardagsmiljöer ger många fördelar. Delaktigheten kan se ut på många olika sätt och ge olika värden till både deltagare och plats. Att undersöka medborgarnas deltagande är därför en viktig del i det här arbetet.

Innehåll

<u>1. Inledning</u>	<u>1</u>
1.1 Introduktion	1
1.2 Syfte och mål	2
1.3 Frågeställningar	2
1.4 Metod	2
1.4.1 Litteraturstudie	3
1.4.2 Platsstudie	3
1.5 Avgränsning	4
<u>2. Medborgardeltagande</u>	<u>5</u>
2.1 Vad är medborgardeltagande?	5
2.2 Olika typer av medborgardeltagande	5
2.2.1 Olika grader av deltagande	5
2.2.2 Olika sätt att delta	6
2.2.3 Varför vill man delta?	6
2.3 Varför medborgardeltagande?	7
2.3.1 Den Europeiska landskapskonventionen	7
2.3.2 Effekter av deltagande	8
2.4 Hur kan man jobba med medborgardeltagande?	9
<u>3. Exempel</u>	<u>10</u>
3.1 Sletten	10
3.2 #pixlapiren	11
3.3 Britain in bloom	11
3.4 Fördelning av makt i exemplen	12
<u>4. Platsen</u>	<u>13</u>
4.1 Insjön	13

4.1.1 Insjön idag	13
4.1.2 Insjöns historia	15
4.1.3 Allmänna ytor i Insjön	17
4.2 Exempel på engagemang i kommunen	18
4.2.1 Stationsparken i Tällberg	18
4.2.2 Dekorationer på Insjöns järnvägsstation	18
4.2.3 Hinderbana på Insjöns IP	19
4.2.4 Rökning vid badplats	19
4.2.5 Engagemang för Insjön	19
4.4 Järnvägsstationen som plats	20
4.4.1 Järnvägens trädgårdshistoria och utveckling	20
4.5 Analys - Insjöns järnvägsstation	21
4.5.1 Historisk analys	21
4.5.2 Vad behöver platsen?	25
<u>5. Förslag</u>	<u>26</u>
5.1 Förslag 1: Historisk inspiration	26
5.1.1 Att återskapa trädgården på järnvägsstationen i Insjön	26
5.1.2 Förslag 1- Historisk inspiration. Illustrationsplan	27
5.1.3 Förslag till förändring	28
5.1.4 Delaktighet	29
5.2 Förslag 2: #insjöns järnvägsstation	30
5.2.1 Skapa platser på järnvägsstationen	30
5.2.2 Delaktighet	30
5.3 Förutsättningar för att lyckas	31
<u>6. Slutsats</u>	<u>32</u>
<u>7. Diskussion</u>	<u>33</u>
7.1 Medborgardeltagande	33
7.2 Förslagen	33
7.3 Metod och material	34

1. Inledning

1.1 Introduktion

Medborgardeltagande är genom Plan- och bygglagen (PBL) en skyldighet för kommunerna i dagens planeringsfaser. I kommunal planering för mark- och vattenanvändning ska samråd finnas med, där allmänheten bjuds in för att ge åsikter på framtagna förslag (Boverket 2020b). Medborgare har möjlighet att i samråden kunna dela med sig av sin lokala expertis och ge insyn i vad som är den bästa utvecklingen för det område som ska planeras. Även i utformningen av gemensamma ytor kan landskapsarkitekter eller andra som arbetar med kommunal utveckling ta hjälp av allmänheten för att tycka till om designen. De allmänna platserna, som till exempel parker och andra gemensamma grönytor, planeras med hjälp av allmänhetens inspel för att sedan bli byggda och förvaltade. Förvaltningen sköts av kommunen och de som vistas på ytan har inte alltid så mycket att säga till om längre.

Svenska kommunala parkförvaltningar upplever att de har tillräckligt med pengar för att sköta sina grönytor på ett bra sätt. De upplever att deras budget är stabil och kommer att förbli så, och ser därför inget behov av att involvera medborgare i skötseln för ekonomins skull. Däremot finns det tecken på att det i framtiden kan bli vanligare med medborgardeltagande i förvaltningen då allt fler börjar visa ett större intresse för sin närmiljö (Randrup et al. 2017). Att få medborgare att delta i skötsel av allmänna ytor har däremot i andra delar i Europa blivit mer intressant på senare tid, framförallt då pengarna till förvaltningen där har minskat (Perkins 2010, Mathers et al. 2015). Det största ansvaret för skötseln av allmänna ytor ligger vanligtvis hos de lokala förvaltarna men på senare tid har makten och ansvaret i flera fall blivit fördelat till medborgare (Mattijssen et al. 2017).

Skillnader mellan Sverige och andra delar av Europa, som exempelvis Storbritannien, har att göra med den välfärdsstat Sverige är. Här går skattepengar till att sköta de offentliga miljöerna medan det i Storbritannien krävs ett engagemang från allmänheten för att få en utemiljö som är tillräckligt bra. Trots en bra ekonomi till skötseln i Sverige så finns det lagar, regler och rekommendationer som stödjer det demokratiska tillvägagångssättet att låta

medborgarna vara delaktiga i sin närmiljö. En av dem är Europeiska landskapskonventionen. Sverige anslöt sig 2011 vilket därmed ger landet ett ansvar att spegla konventionens syn på landskapet i lagar och regler. Den Europeiska landskapskonventionens syn på landskapet är att vi alla har ett ansvar och en tillgång i att vara med och utforma det, vilket visar på rätten till påverkan som alla ska kunna ha och därmed den demokrati konventionen förmedlar (RAÄ 2019a). På vissa platser sker olika former av deltagande från allmänheten i designprocesser och skötsel vilket går i linje med Europeiska landskapskonventionen. Deltagandet från allmänheten kan se ut på olika sätt och innebära olika stor grad av inflytande. Genom att få delta i skötsel eller design av en plats kan det bidra till att skapa identitet till platsen och en vilja att ta hand om den. Detta kan göra att platsen råkar ut för mindre skadegörelse (Okvat & Zautra 2011). Deltagandet kan ge medborgarna sociala värden och en förbättrad miljö att vistas i (Mattijssen et al. 2017b). Men är det alltid en bra idé att involvera medborgarna i alla delar av det gemensamma landskapet? Och alltid försöka kompromissa mellan allas åsikter? De som är utbildade i att analysera landskapets olika värden, kanske är de som bör ge förslag på hur landskapet ska tas omhand? Eller är det bäst med en kombination däremellan? Att först komma fram till de viktiga värdena på platsen kan sedan kompletteras med ett deltagande.

Ett värde som på många ställen försvinner är platsens historia. Många av dagens allmänna miljöer kring järnvägsstationer har inte samma estetiskt tilltalande värden som de en gång i tiden haft, med prunkande rabatter och odlingar med nyttoväxter (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008). Idag hamnar många av dem i förfall och glömska på grund av infrastrukturförvaltningens effektiviseringar och kommer därmed i konflikt med de kulturhistoriska värdena som därmed går förlorade. Överskottsmark, mark som blir över där funktionerna har försvunnit, kan uppkomma i dessa områden (Bergkvist 2013). Landskap förändras naturligt med tiden och olika spår från tidigare händelser, användningsområden och samspel med människan kan ses i olika element. Men för att landskapet ska

utvecklas hållbart behöver den mänskliga påverkan göras med en medvetenhet om vilka konsekvenser det kan få (RAÄ 2019b). Vem är ansvarig för att bevara den kulturhistoria som funnits på dessa platser om inte kommunen eller staten bryr sig om dem? I Insjön som är näst största ort i Leksands kommun, med ca 2000 invånare, menar flertalet av Insjöborna att mer resurser skulle satsas även i Insjön. Kan det på den här platsen finnas ett intresse bland invånarna att själva delta för att få en plats att se mer inbjudande ut?

Jag vill med detta arbete undersöka hur utbildade ”experts” kunskap kan fungera tillsammans med medborgarnas deltagande vid förändring av en plats. Arbetet ska ta reda på hur ”expertens” kunskap om en plats historia kan samspela med deltagande från de medborgare som bor i området. Deltagandet kommer att handla om att praktiskt skapa eller ta hand om en plats. Med hjälp av egna förslag till förändring av en allmän plats och för att lyfta dess historia, vill jag undersöka hur ett deltagande från medborgarna på orten kan se ut och uppmuntras för att genomföra det. Med Insjöns järnvägsstation som platsexempel kommer den här studien att visa på hur man kan jobba med liknande frågor på andra orter i landet.

1.2 Syfte och mål

Syftet är att lyfta upp exempel på engagemang från orten Insjön och själv ge förslag på hur man kan initiera till engagemang kring Insjöns järnvägsstation. Genom exemplen som framkommer av arbetet ska analyser visa vad engagemanget kan ge, både för invånare, platsen och samhället. Det ska också exemplifiera de olika graderna och sätten man kan delta på och visa att de ger olika saker på platsen.

Målet med detta arbete är att visa hur det ideella arbetet från medborgarna kan se ut, varför det sker och hur det kan uppmuntras vid de allmänna ytorna kring järnvägsstationen i Insjön för att samtidigt få tillbaka historiska värden.

1.3 Frågeställningar

- Hur kan kommunen med hjälp av medborgardeltagande förbättra miljön kring Insjöns järnvägsstation?
- Vilka exempel på strategier finns det från andra liknande projekt för att deltagandet ska fungera?

1.4 Metod

Metoder som använts för att svara på frågeställningarna till det här arbetet är en litteraturstudie och en platsstudie som resulterar i två förslag. Litteraturstudien har gett en bakgrund till ämnet medborgardeltagande. Tillsammans med tre exempel där man använt sig av medborgardeltagande har litteraturstudien visat hur det kan fungera i praktiken. Platsstudien har undersökt Insjöns järnvägsstation som plats för att använda sig av medborgardeltagande på. Platsstudien innehåller en analys av orten idag och av dess historia. Järnvägsstationen har analyserats utefter en återfotografering för att identifiera historien som funnits på platsen. Dessutom har personer och föreningar kontaktats som haft engagemang i kommunen.

1.4.1 Litteraturstudie

En litteraturstudie har gett en inblick i vad medborgardeltagande är och vilka olika typer av deltagande det kan finnas, genom en genomgång av relevant forskning inom ämnet. Den har även visat vad det finns för effekter med att låta medborgarna vara med och påverka en gemensam utemiljö. Den europeiska landskapskonventionens olika infallsvinklar har visat att det finns olika sätt att tolka den på och har gett en diskussion till vad som är bäst för det gemensamma landskapet. Det här arbetet har fokus på vad som gör att människor vill delta i skapande och skötsel av en yta. Sökningen har därför riktats in på litteratur om hur medborgarnas deltagande kan se ut i skapandet och förvaltningen av en plats och vad som gör att man vill vara med och hur det kan uppmuntras. Litteraturen för medborgardeltagande i förvaltningen av landskapet har till en början utgått från litteratur av Hanna Fors, detta eftersom hennes forskning ligger nära det ämne jag i det här arbetet intresserat mig för. Hon har bland annat forskat på hur boende i ett bostadsområde i Danmark frivilligt hjälpt till med att sköta bitar av en landskapsplantering intill sin egen tomt. För att få en bredare kunskap har sedan snöbollsmetoden använts genom att läsa relevanta källor som Hanna Fors använt och sedan källor som de använt. För att bredda sökresultatet och hitta andra vinklar på medborgardeltagande har nyckelord som urban commons och green management participation använts i söktjänster med vetenskapliga artiklar. Eftersom nyckelorden inte är specifika ger de stora sökträffar och det har inte varit möjligt att gå igenom allt. Begränsningen i att inte kunna läsa allt material har däremot inte hindrat litteraturstudiens mål, att ge en inblick i ämnet.

Exempel på platser där man jobbat med medborgarnas deltagande i förvaltningen har gett insyn i hur det kan fungera i praktiken. De har gett ett underlag till andra frågan *Vilka exempel på strategier finns det från andra liknande projekt för att deltagandet ska fungera?* De exempel som tas upp är av blandad karaktär, ett från Danmark, ett från Sverige och ett från Storbritannien. Alla har det gemensamt att de tar upp fall där man jobbat med praktiskt deltagande i skötsel eller skapandet av en plats. Det från Storbritannien har tagits med för att visa på det försprång landet har i hur man kan jobba med medborgardeltagande i förvaltningen av platser och samtidigt

få ett väldigt bra resultat. Samtidigt handlar det exemplet om järnvägsstationer liksom platsen för det här arbetet. Exemplet från Danmark visar på hur egna initiativ kan uppmuntras och byggas vidare på och exemplet i Sverige gav en inblick i hur man kan ge allmänheten fritt spelrum att experimentera och själva välja vilka olika nivåer av deltagande man vill ge sig in på.

1.4.2 Platsstudie

Det här arbetet innehåller även en platsstudie i samhället Insjön i Leksands kommun. Järnvägsstationens utemiljö kring stationsbyggnaden och perrongen har valts ut som plats för att undersöka om och hur den i så fall kan göras om till en trevligare miljö och lyfta historiska värden tillsammans med medborgarna. Skälet till att välja miljön kring järnvägsstationen är att det tidigare varit en mer central plats i samhället, både i Insjön och allmänt i Sverige. Dessutom har järnvägsstationer en historia av trädgårdskultur som på många platser gått förlorad. Platsstudien har undersökt om och hur medborgardeltagande kan se ut på en mindre ort genom att ta reda på redan befintliga engagemang i kommunen. En platsstudie ger en insyn i hur det fungerar i ett specifikt fall men ger också en inblick i hur det kan fungera på liknande platser.

Platsstudien utgörs av en historisk analys från början av 1900-talet, då järnvägen och stationen kom till platsen. Den historiska analysen visar hur platsen kan ha förändrats i kvalitet över åren och hur det är möjligt att bevara eller återskapa en del av de historiska värdena. Återfotografering har använts som del i att analysera den historiska miljön kring Insjöns järnvägsstation. Metoden kan användas för att analysera foton av två eller flera tidpunkter av till exempel en plats och därmed ge en undersökning en visuell bild (Rieger 2011). Det krävs att någon typ av kontinuitet finns mellan de olika fotografierna för att man ska kunna analysera skillnaderna däremellan (Rieger 2011), vilket i det här fallet är just platsen. Vill man studera en tid som redan har passerat får det första fotot av platsen bli ett som någon annan tagit (Rieger 2011). I det här arbetet har fotografier från Järnvägmuseet och historiska flygfoton från Eniro gett en inblick i hur området har sett ut tidigare. Den

historiska tillbakablicken för återfotograferingen har begränsats av det material som funnits tillgängligt för platsen. Det som varit fokus att undersöka i fotografierna var hur miljön förändrats i strukturer med växtlighet, byggnader och rumsligheter. Gamla ritningar över planteringar eller andra kartor i plan hade varit intressant för att jämföra med dagens strukturer men några sådana har inte hittats. Sökningar på Riksarkivets söktjänst NAD har gjorts utan resultat. Även SJ, Jernhuset, Trafikverket och kommunen har kontaktats via mejl där endast Trafikverket skickade en karta över spåren och var stationsbyggnaden står, vilket inte var till hjälp i detta arbete. Svårigheterna att hitta dokumenterade ritningar kan vara på grund av den gallring av material som gjorts av SJ:s dokumentation innan det arkiverats (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008) eller det faktum att det handlar om en mindre station med små och kanske inte lika dokumenterade planteringar och miljöer. Egna platsbesök i nutid har gjort det möjligt att ta nya fotografier från samma vinklar som de äldre, för de foton det där det varit intressant att jämföra. Fotografierna har kompletterats med text vilket är viktigt för att få en tydligare uppfattning av vad som skett mellan bilderna. Återfotografering kan visa en tydlig bild av den förändring som skett de olika tiderna men har en begränsning då det inte visar de förändringar som kan ha skett däremellan (Rieger 2011).

En analys av orten idag ger en inblick i hur samhället ser ut och vilka förutsättningar som kan finnas för att initiera medborgardeltagande. För att samla fakta till analysen har kommunen, föreningar och enskilda personer kontaktats. Detta för att ge en bild av vilket medborgardeltagande det har funnits och vilket intresse det kan finnas för det i framtiden och hur den då kan komma att se ut. Arbetet kommer att avgränsas till att handla om hur processer ser ut för att engagera och inkludera allmänheten i att skapa eller förvalta en allmän plats och hur platsen då kan förändras. Strategier som ska tas fram ska behandla hur markägare kan involvera och inkludera allmänheten för att ta sig an en plats.

1.5 Avgränsning

Medborgardeltagandet kommer att avgränsas till att handla om deltagande vid praktiska utföranden vid skapandet eller förvaltningen av en plats. Dessutom kommer de historiska aspekterna att vara ett värde som styr över hur platsen får utvecklas. Själva förslaget avgränsas till att handla om deltagande som kan uppmuntras av markägare som exempelvis kommunen. Medborgarinitiativ som sker spontant, som ibland sker som en reaktion mot markägarens passivitet på en plats kommer endast behandlas i exempel. Det har från början varit fokus på att hitta exempel på projekt med medborgardeltagande från mindre orter. Eftersom det varit lättare att hitta projekten från större städer har även dessa fått vara med och då jämförts med om de även kan fungera på en mindre ort som Insjön.

2. Medborgardeltagande

För att förstå hur medborgardeltagande kan se ut och vad som ger upphov till det kommer här en introduktion till ämnet. Deltagandet fokuserar lite extra på praktiskt deltagande där människor är med och tar hand om en plats eller själva skapar den. Forskning på det här ämnet gjord i en nordisk kontext är inte vanlig. Mycket av litteraturstudien utgår därför från Hanna Fors forskning som studerat hur förvaltning av gemensamma ytor kan göras med de boende i ett bostadsområde i Danmark. Även en kortare beskrivning av deltagande genom dialoger kommer att presenteras i det här kapitlet.

2.1 Vad är medborgardeltagande?

Medborgardeltagande i Sverige kom under 60-talet då medborgare börjat se problem i den stadsbyggnad som utvecklats, med stort fokus på bilism och kommersiella centra. Först då började de som inte ägde mark eller egendom i staden att få vara med och säga sitt om landskapets utformning (Bohm 1985).

Idén med medborgardeltagande är att det bästa sättet att planera en plats på är att involvera de som bor på stället (Fors 2018). De som bor eller vistas i ett område har en värdefull kunskap om hur den fungerar och bäst kan utvecklas. Att tidigt få med sig synpunkter från medborgarna kan vara positivt för planeringsprocessen och det är då viktigt att det sker på ett tydligt sätt. Vad som kan påverkas och i vilken grad är viktigt att klargöra från början. Att göra det på ett vis som gör det möjligt för alla att delta, även de som inte är vana vid dessa processer, är också viktigt (Boverket 2020a).

2.2 Olika typer av medborgardeltagande

När man pratar om medborgardeltagande tänker man kanske först på hur medborgare får vara med i politiska processer och tycka till. Men så klart kan medborgare även delta praktiskt genom att skapa eller ta hand om en plats. De olika typerna av deltagande kan ge olika fördelar för de som deltar. Ibland går så klart dessa deltaganden in i varandra eller avlöser varandra. Även graden av deltagande

kan variera och ge deltagare, platsen och samhället olika för- och nackdelar.

2.2.1 Olika grader av deltagande

Det är skillnad på att delta i en process och att delta praktiskt i förvaltningen av en miljö. Att få säga sina åsikter i en process behöver inte betyda att åsikterna kommer att tas hänsyn till i resultatet. (Fors 2018). Detta är något som tas upp av Arnstein (1969) som forskat om graden av deltagarnas makt. Arnstein beskriver med sin stega hur olika grader av medborgardeltagande kan se ut. Det finns 8 steg som illustrerar de olika graderna och dess påverkan på slutresultatet. Det är stor skillnad på att få vara med och delta i processen och på att faktiskt ha ett inflytande på resultatet. Ofta utförs deltagande bara för att det ska synas att det är en del i processen, men har därefter inte så stor påverkan på slutresultatet. Stegen är till för att illustrera skillnaderna på inflytande från medborgarna. I verkligheten menar Arnstein att det finns många fler steg på stegen, många fler varianter av deltagande (Arnstein 1969).

Det lägsta steget i stegen kallar Arnstein manipulation. Steget innebär att de med makt endast visar de förslag de har och därefter konstruerar sig till en bekräftelse av medborgarna, som inte har något att säga till om. Andra steget, som kallas terapi, är typen av deltagande där de som har något att säga till om snarare ska ’behandlas’ än att det som framförs ska göras något åt. Enligt Arnstein har det här steget ett arrogant bemötande av de som har makten. Tredje steget som kallas informering ger information till medborgare om vad de har för rätt att påverka. Samtidigt finns det ingen väg att ge synpunkterna till de som bestämmer. Antingen finns det ingen kommunikation tillbaka till de som har makten eller så besvaras synpunkterna med svåra meningar eller frågor som inte alla medborgare förstår. Nivå fyra på stegen kallas konsultation och är ett deltagande där medborgare blir tillfrågade om sina åsikter. Detta steg kan ändå inte garantera att åsikterna som kommer fram blir med i beräkningen i slutändan. I steg fem, ’Placation’, börjar medborgarna få någon typ av inflytande. Här får de vara med och säga till men det är fortfarande de bestämmande som har sista ordet och därför större makt. Det sjätte steget är partnerskap och nu finns det ett gemensamt

ansvar mellan medborgare och makthavarna. I det här steget vill de bestämma tillsammans men ofta kommer engagemanget för detta samarbete från medborgarnas håll. Näst högst upp på stegen finns den anförtrödda makten och här är majoriteten av makten lagd till medborgarna och makthavarna får förhandla för att få fram sina viljor. Sista steget är att medborgarna får full kontroll (Arnstein 1969).

Mosaik-styre är ett annat sätt att beskriva deltagande på vilket går ut på att det inte finns ett sätt att delta som är rätt för samhället, deltagarna och miljön. Därför bör det finnas en variation av sätt att delta på med olika makt för hur det ska styras. Den varierade makten kan passa till olika roller och därmed olika personer. Initiativ ska inte komma uppifrån varje gång utan även initiativ från medborgare ska kunna ske. Variationer i tid, plats, del av process, metoder och så vidare ska kunna bidra med möjligheter för fler personer att kunna och vilja delta. Dessa olika typer av makt mellan myndigheter och medborgare kan visa sig i deltagande på olika ställen i en stad, där mosaiken kan bidra med olika delar på olika platser för olika personer (Buijs et al. 2016).

2.2.2 Olika sätt att delta

Boverket ger förslag på två metoder att använda sig av vid medborgardeltagande. Det ena är att använda sig av en medborgardialog och det andra att använda aktivt medborgardeltagande (Boverket 2020a). Medborgardialoger är vanliga att använda i fysisk planering för att i en dialog låta medborgarna dela med sig av sina synpunkter och därigenom påverka processen. Aktivt medborgardeltagande kan även kallas *place making* där man har avsikt att skapa en anknytning mellan deltagare och platsen. Medborgare ska knyta an till platsen genom att få vara med och använda, skapa eller att göra om den. Platsanknytningen kan även göra att platsen tas om hand av de som använder den. Genom *place making* kan platserna få hög detaljeringsnivå. Förvaltning av platsen kan ingå i metoden (Boverket 2019).

Det vanligaste sättet att delta på är att bli hörd i planeringsfaser av platser, däremot börjar det bli mer och mer vanligt att även delta praktiskt i förvaltningsprocesser (Fors 2018, Mattijssen et al., 2017b). Även det praktiska deltagandet kan se ut på olika sätt. Den ideella

långvariga skötseln sker oftast i samarbete med kommuner och handlar om att förvalta en plats men även att fortsätta att designa den. Skötseln med att bevara platsens värden börjar ofta med att dessa värden skapas, *place making*. Aktiviteter i ett skapande som att plantera träd och växter fortsätter med bevarandet att klippa buskar och vattna träden, så kallat *place keeping*. Med hjälp av skötseln bevaras platsens sociala, ekonomiska och miljömässiga värden och aktiviteten kan samtidigt ge positiva upplevelser (Mattijssen et al., 2017b). När man deltar praktiskt kan deltagarna direkt se att de påverkar något. Däremot kan det ta längre tid innan man ser sin påverkan när man delar sina synpunkter i en dialog (Fors 2018). Det finns olika former av deltagande med varierande längd, typ av deltagande och omfattning. Så klart kan dessa deltaganden passa olika personer olika bra, en del tycker att det kan vara jobbigt att ha ett långvarigt projekt att ta hand om eller tappar intresset efter en tid. De kanske hellre är med och deltar i kortare evenemang som ger ett platsskapande, *place making*, mer än ett pågående platsbevarande, *place keeping*. Engagemanget för *place keeping* av en plats kan ske genom allt från ett långvarigt samarbete om förvaltningen till kortare event eller aktiviteter (Burton & Mathers 2014).

Den skötsel som sker av volontärer är oftast inte självständig utan är ofta beroende av de som äger marken och sätter reglerna (Mattijssen et al. 2017a). Det är få av förvaltarna av Sveriges grönytor som tar hjälp av medborgare i skötseln, medan det i till exempel Storbritannien finns en större trend (Randrup et al. 2017). De få fallen kan, förutom den välfärdsstat som Sverige är, även bero på att de som jobbar med förvaltning inte har tillräckligt med kunskap eller utbildning. Detta kan göra att de inte vågar använda sig av volontärer för att det kan bli fel. Dessutom kan de sakna kunskapen om hur det kan gynna både förvaltarna och invånarna som deltar eller använder själva platsen (Fors 2018).

2.2.3 Varför vill man delta?

I en studie om vad som motiverar till volontärbete i USA:s utemiljö framkommer att det främsta skälet är att man vill vara med och bidra till en bättre miljö. Dessutom ville de som deltog förbättra de platser de själva använde sig av. Andra skäl som låg högt upp på listan för att delta var att lära sig mer om miljön, umgås med de som har samma intressen som en själv och att få uttrycka sina egna värderingar

(Bruyere & Rappe 2007). Detta kan liknas med en studie i Australien där de kommer fram till att det är viktigt att få utföra något man tycker är kul och möta personer med samma intressen som en själv. Andra faktorer som tas upp som bidragande faktorer för ett långvarigt deltagande är även här ett engagemang för miljön, lära sig nya saker, att ha koll på miljön, att kunna återhämta sig och att leva hållbart (Measham & Barnett, 2008).

Att delta som volontär ger inga vinster i pengar utan kräver annan motivation. Det kan också finnas uppfattningar om att man inte vill ta jobb ifrån de som egentligen ska göra det och därför hellre är med i medborgardialoger. Uppfattningen om att det är den lokala myndigheten som ska sköta förvaltningen på platserna kan vara ytterligare en faktor till att man inte ser det som ett alternativ att själv delta. Denna uppfattning är vanlig i Sverige då skattepengar läggs på att ta hand om allmänna ytor (Burton & Mathers 2014).

2.3 Varför medborgardeltagande?

2.3.1 Den Europeiska landskapskonventionen

Europarådet jobbar för mänskliga rättigheter och skapades efter andra världskriget, 1949, för att säkerställa FN:s deklaration om just detta. Organisationen är mellanstatlig och genom att skapa konventioner kan medlemsländer frivilligt ansluta sig till dessa. Eftersom konventionerna är frivilliga verkar Europarådets inflytande på ett etiskt plan med sina medlemsländer (RAÄ 2019c). Den europeiska landskapskonventionen är en av de konventioner från Europarådet som Sverige har anslutit sig till, vilket skedde 2011. Den är till för att stärka landsbygd och stad genom ett gemensamt värde och ett gemensamt uppdrag att ta hand om det. Riksantikvarieämbetet är den myndighet som fått ansvaret från regeringen att se till att implementeringen av landskapskonventionen görs på ett bra sätt. Landskapet ska värderas och förvaltas gemensamt av människor, vilket framhävs av de sociala aspekterna av landskapet. Konventionen påverkar de lagar och regler som Sverige skapar, och kan hjälpa till att tolka dem, men i sig är inte konventionen något stöd till myndigheternas beslut. Genom att Sverige anslutit sig till konventionen ska vi, både regionalt och lokalt, i beslut och processer jobba för delaktighet när det gäller landskapsfrågor (RAÄ

2019a). Det är en del i att främja demokratin och låta allmänheten vara med och bestämma över sitt landskap. Genom att använda sig av medborgardeltagande kommer det bidra till de mänskliga rättigheterna och demokrati som går i Europarådets riktlinjer (Jones & Stenseke 2011).

I dagens vardagslandskap, där människor vistas i sin vardag, finns många intressen som ska samverka. De olika anspråken som ska samsas på ett och samma ställe blir till komplexa frågor om vad som får plats. Landskapskonventionen ger stöd för att dessa olika intressen alltid ska beaktas i förändringar i ett landskap, det krävs alltid ett helhetsperspektiv där alla har haft möjlighet att uttrycka sina åsikter. Utifrån olika projekts storlek kan även medverkan variera, men det gemensamma för projekten ska vara att medverkan ska bidra till att ge information mellan parterna (RAÄ 2008). I Riksantikvarieämbetets slutrapport om genomförandet av landskapskonventionen i Sverige (RAÄ 2008) skriver man om de utmaningar som finns med att få allmänheten delaktiga i sina landskap. De framhäver utmaningar med att jobba med en rimlig fördelning av deltagare och att de olika åsikter som kommer fram ska tas hänsyn till och få en gemensam lösning. De skriver i rapporten att det innan implementeringen av landskapskonventionen inte pratades så mycket om landskap i dialoger med allmänheten. Engagemanget för landskapet kom mestadels som reaktioner mot förändringar i deras vardagslandskap. En viktig del i att få fler att delta i sitt landskap är att förmedla kunskap och verka för kommunikation. Men det är inte optimalt att i varje projekt få med alla att medverka, vilket i många fall är helt omöjligt, det är bättre att få medverkan att ske så optimalt som möjligt. För att få en bättre samverkan med allmänheten behöver relationer och processer mellan parterna skapas. Experternas roll behöver bli bredare genom samarbete mellan alla aktörer. En landskapsanalys kan användas för att analysera hur karaktären är idag, historiskt sett och i framtiden och vilka värden som finns i landskapet. En landskapsanalys kan också ha olika inriktningar, till exempel en historisk landskapsanalys. Riksantikvarieämbetet beskriver hur det behövs utbildas specialister som kan värdera landskapet, men samtidigt ska värderingen göras utifrån vad allmänheten har för relation till landskapet som analyseras. (RAÄ 2008).

Men hur ska förhållandet mellan medborgarnas deltagande vara i jämförelse med expertkunskapen hos dem som ser mer objektivt på platsen? Det är en fråga som kan diskuteras. Det finns olika sätt att förhålla sig till den Europeiska landskapskonventionen. Olika tolkningar kan ge olika arbetssätt. Det är ibland omöjligt att ta hänsyn till alla medborgares åsikter och värderingar för ett och samma landskap, ibland kan det krävas att det finns någon som väljer och väljer bort bland alla åsikter och kanske hittar andra värden som inte allmänheten har tänkt på. Till detta kan det vara bra med utbildade experter. Olwig (2007) menar att det är skillnad på vad landskapskonventionen säger och vad som sägs i den förklarande texten som skrivits till den. Texten är skriven av experter och han menar att de istället för att ge medborgarna makt över landskapet skriver att de ska bli informerade och utbildade i hur landskapet bäst ska värderas. Det behövs duktiga experter som är utbildade för att ta fram dessa värden som allmänheten kan förvänta sig enligt konventionen (Olwig 2007). Den objektiva analysen som experter kan göra av landskapet menar den förklarande texten, kan vara en bra utgångspunkt. Med den analysen kan de senare informera och rådfråga medborgarna, som har sina egna, ofta subjektiva, åsikter om samma landskap. Detta tycker experterna kan vara bra för att underlätta det svåra i att komma fram till en lösning för alla medborgares åsikter (Olwig 2007).

I den fysiska planeringen i Sverige används idag ofta nya former av medborgardeltagande för att fånga in så många som möjligt utöver de samråd som PBL kräver. Det arrangeras fokusgrupper med olika typer av människor, möten hålls på platser där människorna känner sig bekväma och rundvandringar anordnas. Även sociala medier används för att nå så många som möjligt (Boverket 2015).

2.3.2 Effekter av deltagande

Att få medborgarna att delta i skötseln ger både en miljö och människor som mår bättre. Att till exempel odla tillsammans ökar gemenskapen. En grupp människor som bryr sig om platsen gör att den ses efter och förstörelse på platsen kan därmed minska (Okvat & Zautra 2011). Att tillsammans få sätta upp mål och samarbeta på en plats gör att gruppen blir mer sammanhållen. Det kan öka den sociala hållbarheten i samhället där olika socioekonomiska eller etniska grupper kan mötas i samma aktivitet. Samtidigt kan till exempel

odling av mat ge förståelse för klimatet och hur man odlar. Det kan också ge ekonomiska fördelar för de som kan skörda maten (Buijs et al. 2016).

Det finns stöd på flera håll från forskning att det är bra för hälsan att vistas utomhus, i naturen. En teori inom ämnet är uppmärksamhetsteorin. Teorin är utvecklad av professorsparet Kaplan. Den handlar om att vi människor har två olika sätt att ta in informationen som sker runt om oss. Den riktade uppmärksamheten sorterar ut de sinnen som är viktigast och sorterar bort sådant som annars stör. Den här uppmärksamheten är krävande och behöver återhämtning emellanåt. Det andra sättet vi tar in vår information på enligt makarna är genom fascination. Det hjälper oss att upptäcka saker som vi måste reagera på som till exempel hot eller faror. Men fascinationen tar också in det som vi är intresserade av men som vi i sin tur inte behöver göra någonting åt. Miljöer med dessa inslag är platser där vi kan slappna av och återhämta oss på. Naturen har dessa inslag som gör att vi kan fascineras utan att behöva handla tillbaka (Grahm & Ottosson 2010).

Att involvera medborgarna i förvaltningen av platser kan bidra med positiva effekter på miljön. Mindre och lokalt omhändertagna odlingar i samhällen kan tillsammans, men även själva, bidra till ekosystemtjänster i stadsmiljö. Dessutom kan medborgarnas deltagande bidra med en ökad kunskap om miljön och en vilja att bry sig om den (Dennis & James 2016a). Medborgare kan bidra med kreativa lösningar och detaljer som inte är möjliga i traditionell förvaltning av allmänna platser (Fors 2018). Mångfalden av arter i staden har visat sig öka med hjälp av lokalt omhändertagna odlingar (Dennis & James 2016b).

Att vara med och förvalta en plats kan få deltagarna att skapa ett starkare band till platsen, *place making*. Det finns en risk att de som deltar gör platsen till sin egen till den gränsen att det faktiskt inte blir inbjudande för resten av invånarna. Det finns också vissa tecken på att någon typ av privat känsla kan bidra till att fler vill delta, blir insynen till det man gör för stor är det vissa som hellre avstår att vara delaktig (Fors 2018).

2.4 Hur kan man jobba med medborgardeltagande?

Det är viktigt att man använder sig av deltagande på rätt platser, alla platser kanske inte är bra att involvera allmänheten på. Vissa deltaganden kan till och med få platsen att bli sämre eller utvecklas till oönskat resultat. Det viktigt att man utformar skötsel och deltagande utefter vilken plats det är som ska användas. Vad är det för kvalitet som ska behållas eller säkerställas? Utifrån platsens förutsättningar och deltagarnas behov kan man bestämma vilken grad av makt som ska fördelas mellan myndigheter och medborgare (Fors 2018).

Medborgardeltagande i skötseln ska inte ses som ett ersättande alternativ utan mer som ett tillägg till den vanliga skötseln (Mattijssen et al. 2017a). Det krävs att det finns initiativtagare till att starta, delta och stanna kvar i processen med att förvalta en plats. Detta kräver ofta eldsjälare (Okvat & Zautra 2011, Fors 2018).

Det kan vara svårt att få deltagandet att vara över en längre tid, både i att få deltagarna att vilja fortsätta men också att få stödet från de som äger marken (Okvat & Zautra 2011, Mattijssen et.al. 2017b). Det finns faktorer som enligt forskning kan vara bra för att lyckas med ett långt medborgarengagemang och ett så kallat *place keeping*. Det första är att man ska sätta upp vissa regler för hur skötseln ska fungera. Man behöver också kunna anpassa sig efter de förutsättningar som kan komma att ändras (Mattijssen et.al. 2017b).

I de fall marken är ägd av kommunen behöver det finnas ett bra stöd och samarbete med dem, då de sitter med makten över marken och de regler som gäller (Mattijssen et.al. 2017b, Mathers et al. 2015). De som styr ska hålla sig till ett tydligt samarbete och inte ändra och göra det svårt att samarbeta. Det är viktigt att myndigheter genuint jobbar för ett fungerande deltagande och inte bara gör det för att bocka av den delen i processen. Deltagare som känner att deras prestationer i tid och energi inte tas emot på riktigt blir besvikna vilket kan leda till att färre vill delta. Tydliga regler för hur samarbetet ska se ut är viktigt att kommunicera från myndigheternas sida men inte för strikta regler så att det inte finns någon frihet att tänka själv. De som deltar behöver känna att de kan utföra saker utan att varje gång behöva få ett godkännande för att göra det (Fors 2018). Volontärer i skötseln

behöver stöd av de som styr för att känna att de gör någonting bra för platsen. Mindre grupper behöver stöd så att de anpassar sig till sin plats och inte tappar deltagande (Mathers et al. 2015).

3. Exempel

Här presenteras tre exempel på platser där man jobbat med att involvera medborgare i skötseln av en allmän plats. Exempelen är valda utifrån att de alla ger en inblick i hur man kan involvera allmänheten i att ta hand om en gemensam yta. De ska visa att det går att lyckas med ett bra samarbete. Samtidigt ska det ge en bredd av olika infallsvinklar på hur man kan arbeta och uppmuntra till engagemang. Det första exemplet tar upp hur det kan se ut på en lokal nivå intill ett bostadsområde i Danmark. Här finns vissa spelregler och begränsningar för hur deltagandet får se ut. #pixlapiren visar ett exempel från Sverige där det också finns gränser för deltagandet men helt fria ramar innanför dessa gränser. Exemplet från Storbritannien ska visa hur det kan se ut på en plats liknande den jag valt att arbeta med, en järnvägsstation.

3.1 Sletten

I ett bostadsområde i Danmark kallat Sletten finns ett projekt där de boende får vara med och förvalta den skog som anlagts i anslutning till villatomterna. Ett samarbete mellan den lokala förvaltningen och en svensk professor gör att skogen anlagts som ett landskapslaboratorium för att utforska olika material i planteringarna. Samarbetet med förvaltningen började med att vissa av de som bodde bredvid den nyanlagda skogen började så och plantera mellan träden, sätta ut fågelholkar och beskära träd. Detta var något som kom att uppmuntras av förvaltningen av området och till slut blev det ett uttalat samarbete kring de närmaste zonerna intill husen. Förvaltarna kom fram till riktlinjer för hur de boende kunde delta. Zonen de får påverka är de närmaste 4 meterna från egen privat trädgård och det är upp till var och en att bestämma om man vill vara med eller inte. Zonen får inte bli till en privat zon utan ska fortfarande vara tillgänglig för alla. Dessutom finns det regler för hur skogens planteringar får påverkas, hur mycket man får ta bort eller lägga till för att skogen fortfarande ska få behålla sin funktion. Det finns också olika tips på hur man kan plantera olika typer av växter i zonen. Dessa riktlinjer och tips har man inte skickat ut sedan 2010 vilket gör att nyinflyttade inte har samma chans att ta del av projektet. Vissa av de boende vet inte ens om att projektet finns. Den här typen

av projekt ger större makt åt de som bor i området vilket är något nytt jämfört med det toppstyre som brukar förekomma. De boendes deltagande ökade från 41% till 65% mellan 2010 och 2015 (Fors 2018).

Det här projektet visar få positiva sociala effekter, troligtvis eftersom det inte finns något tvång att samarbeta mellan deltagarna. En medverkande säger att det är bra att alla får delta om de vill och att de då gör det var för sig. Han menar att det är svårt att samsas eftersom alla har olika åsikter om hur det ska göras. Enligt denna medverkande har projektet ändå bidragit med sociala värden. Till exempel har det diskuterats om zonerna med andra i grannskapet. Att dela idéer och inspirera kan också göra att andra vill delta. Själv såg han det som en chans när han fick vara med i projektet och det ger honom ett lugn att få gå ut och jobba i naturen och se förändringar i skogen. Fördelar som lyfts är ofta att deltagare får rekreation och en fin plats de skapat själva. I Sletten framhävs även att det blir en ekonomisk fördel att låta medborgare vara med och hjälpa, jämfört med vanlig förvaltning (Fors 2018).

De som hade en bra anknytning till sitt bostadsområde hade troligtvis även en större chans att vilja vara med och delta i kantzonen intill deras egen privata trädgård. I intervjuer med de som är deltagare säger nästan alla att det har betydelse att vara intresserad av trädgårdar för att delta. Projektområdet ligger i direkt anslutning till hemmet och fungerar som en förlängning av den egna trädgården vilket kan leda till att det är enkelt att delta. Däremot kan en sådan zon som har nära till tomter och grannar, om den används på fel sätt, skapa osämja med myndigheter eller grannar. Skogsmarken som gör att zonen inte är så öppen kan göra att den känns lagom privat för att vara med och delta i. Det visade sig att i takt med att träden blev högre i området, ville fler delta. Det hade också att göra med att det genom växtligheten syntes att det var mer att jobba med. Samtidigt kan området fungera som en plats för allmänheten. De boenden som ändå inte väljer att delta i Sletten är de som inte har intresse, energi eller tid eller anser sig själv att vara en som inte deltar. Det visar sig ändå att engagemanget gjorde att fler använde skogen (Fors 2018).

3.2 #pixlapiren

I Helsingborg har man som vision att bli en stad där bland annat kreativiteten, entreprenörsskapandet och människors rätt till delaktighet i hur staden utvecklas sätts i fokus (Helsingborgs stad u.å.). Ur denna vision kommer ett projekt kallat #pixlapiren. I flera år har staden lånat ut ytor på en pir i Oceanhamnen. Där kan helsingborgare själva låna en ruta, eller pixel som de kallar det, om 10 gånger 10 meter för sina egna projekt. För att vara med skickar man in en idé till personal som jobbar med #pixlapiren vilka i sin tur godkänner eller hjälper till att utveckla idén. Pixeln lånas i den tid som önskas men max upp till ett år innan man måste ansöka igen för projektet. Det går att söka om pengar för sitt projekt via en fond som godkänner bidrag till de projekt som bidrar till Helsingborgs vision. Ansvaret man får för pixeln är att den ska innehålla ett aktivt projekt och vara städad och hel. I övrigt har de som använder pixlarna stor frihet i hur de vill utveckla sin idé (Helsingborg stad 2019a). #pixlapiren har funnits sedan 2016 och har en yta av 692 kvadratmeter att utveckla idéer på. Olika event har anordnats på platsen under åren (Helsingborg stad 2019b) och idag finns det lokaler som kan användas till workshops, ytor för graffittiväggar, växtverkstad och sittplatser för fika (Helsingborg stad 2019a).

Det här projektet bygger på medborgarinitiativ som uppmuntras av staden. Det finns vissa restriktioner för under hur lång tidsperiod man får utnyttja den, storlek på ytan och vad man får göra på den. I övrigt ges det stor frihet för de som deltar. De som ger ramarna i tid, plats och verksamhet är staden, som också har bidragit till initiativet. Platsen är beroende av att det finns ett intresse från medborgarna att delta för att bygga en gemensam plats.

3.3 Britain in bloom

I Storbritannien finns en uppmuntran till att jobba med trädgårdsaktiviteter. Framförallt från The Royal Horticultural Society, trädgårdsorganisationen som bland annat håller i det stora evenemanget Chelsea Flower Show i London. De bedriver utbildning och forskning inom trädgårdsskötsel och uppmuntrar till engagemang på skolor och i övrigt ute i samhället. Organisationen har som

vision att lyfta upp de fördelar som trädgårdar kan ge och att göra Storbritannien finare med hjälp av grönska. Detta gör man genom att inspirera och engagera människor att vara med och odla men även genom att informera om ämnet och föra det framåt. I visionen tas det upp hur dessa investeringar ska bidra till att samhällen blir starkare, gladare och i bättre välbefinnande. Men hur organisationens investeringar i samhällena kommer att lyckas beror mycket på hur de på platsen bryr sig om den och gör den till sin egen (RHS u.å.c).

Projekten som finns utspridda i landet ska enligt organisationen hjälpa till att förändra samhällena genom att ge mer grönska i omgivningen, skapa stolthet och platsskapande, hälsosammare samhällen och säkrare platser. De menar även att det ger fördelar personligen för de som deltar. Bland annat ska det sänka stressen att vara i en grön miljö, det bidrar med fysisk aktivitet, det kan skapa bättre kontakter i grannskapet, det ger nya kunskaper kring odling och miljö och det ger möjlighet att hitta till nya platser i närområdet och samtidigt göra dem till en trevligare plats (RHS u.å.b).

Figur 1. Stora rabatter av blommor pryder perrongerna på Chirk station.

Ett evenemang som anordnas varje år är Britain in Bloom. Detta är en tävling där trädgårdsgrupper, små som stora, kan anmäla sig i att tävla genom att med trädgårdsskötsel höja värdet på sitt närområde. Det kan handla om många olika projekt som till exempel bidrar med grönska i en annars grå och hårdgjord miljö eller en grupp som odlar grönsaker tillsammans. På Royal Horticultural Societys hemsida kan man hitta lokala grupper som redan finns om man har ett intresse att gå med i någon. Har man startat en egen grupp kan man lätt anmäla sig som nya deltagare. Lokala tävlingar finns i regioner som de är uppdelade i runt om i landet men gör man bra ifrån sig kan man komma till final för landets bästa utförda projekt. De som är med och tävlar får bland annat ett besök av juryn som ger feedback på hur de kan utveckla sitt projekt vidare och de får i och med tävlingen synas för det arbete de utfört. Samhället kan dra nytta genom att de får uppmärksamhet och därmed fler besökare, medborgare känner stolthet över sin närmiljö, det blir en grönare plats, det kan skapa samarbeten mellan organisationer i samhället och bidra till att fler vill engagera sig som volontärer. Att vara med i tävlingen kan också möjliggöra tillgången till ekonomiskt stöd för aktiviteter (RHS u.å.a).

Järnvägsstationer i Storbritannien kan vara väl omhändertagna och dekorerade av blommande rabatter. Ibland är det just järnvägsstationerna som är med och tävlar i Britain in Bloom. Ett

Figur 2. Exempel på station som blivit adopterad och sköts av volontärer är Chirk station.

exempel är järnvägsstationen i St Annes som prunkar av välskötta blomarrangemang. Även andra stationer på järnvägssträckan är med och tävlar. En station i närheten har även vunnit i kategorin *Bäst välskötta station* (Community Rail Lancashire u.å.). I Storbritannien uppmuntras det till att ”adoptera” en station, vilket innebär att du tar hand om den tillsammans i en grupp volontärer från samhället. Detta kan också vara en av anledningarna till att stationerna ibland är förvånansvärt städade och blommande. Community Rail Networks är de som uppmuntrar till dessa engagemang för att få samhällen att koppla an till järnvägen. Även med detta initiativ är meningen att bidra med en känsla av gemenskap och en finare plats att vara på, både för samhället och de besökare som kommer till stationen (Community Rail Networks u.å.).

3.4 Fördelning av makt i exemplen

Studier på SLU (Jansson et al. 2018) tar upp olika former av medborgardeltagande i förhållande till vilken makt deltagarna ges. I exemplet #pixlapiren i Helsingborg använder och sköter man tillsammans en gemensam resurs och medborgare ges stor frihet i vad som ska ske på platsen. I Sletten har en del av den gröna ytan lämnats åt de lokala medborgarna för en gemensam skötsel. Huvudsakligen sköts de andra delarna fortfarande av kommunen och de delar som medborgarna tar hand om har vissa begränsningar i vad som får göras. Här finns inte lika mycket makt hos medborgarna som i exemplet i Helsingborg. Ytterligare ett exempel som tas upp är Malmös gröna skolgårdar. Där har kommunen tillsammans med skolan planerat utomhusmiljön. Här får kommunen en bra insikt i användarnas behov och åsikter men har fortfarande den största makten då de i slutänden har pengarna och rätten till beslutsfattande. I texten uppmärksammar man att det är viktigt att veta hur makten är fördelad när man ska utvärdera hur olika projekt med medborgardeltagande i förvaltningen fungerar. Olika roller av makt har betydelse för vad projektet ger (Jansson et al. 2018). Exemplet i Storbritannien ger stor makt åt medborgarna. Att få adoptera en station lägger stort ansvar på de som deltar, vilket på många platser ser ut att ha lyckats väldigt bra. Tävlingarna som hålls har vissa spelregler men lockar till kreativitet och egen makt över en yta.

4. Platsen

Här kommer en presentation av platsen - dess historia, förutsättningar och tidigare erfarenheter av medborgarinitiativ. Den betydelse trädgården haft längs med järnvägen presenteras och en analys av hur den sett ut just i Insjön med hjälp av en återfotografering. Till slut görs en sammanfattande analys av vad platsen kan behöva i framtiden.

4.1 Insjön

4.1.1 *Insjön idag*

Orten Insjön ligger i Leksands kommun i Dalarna. I kommunen bor det strax under 16 000 invånare (Leksands kommun 2020). Kommunen ligger intill Siljan och Österdalälven och består av många små byar och några större orter. Leksand är den största tätorten med något fler än 6000 invånare. En bit söderut ligger Insjön som är näst största ort med något över 2000 invånare (Leksands kommun 2020). I kommunen finns tre järnvägsstationer; Insjön, Leksand och Tällberg. Insjön som en företagsort, Leksand som centralort och Tällberg som turistort. Tällberg har omkring 900 invånare (Leksands kommun 2020) och är känt för den täta hotellverksamheten med vacker utsikt över Siljan.

Insjöns bebyggelse består mestadels av villor men även flerbostadshus finns belägna i de mer centrala delarna av orten. Ett affärscentrum, Hjultorget, ligger intill riksväg 70. Här finns bland annat Clas Ohlsons huvudkontor med butik. Bergkvist Insjön AB och Tomoku Hus AB är två andra företag som finns i Insjön. Till sågverket Bergkvist finns ett sidospår från dalabanan vilket avslutas i en containerterminal där man lastar gods. Det finns en skola, äldreboende och flera affärer och verksamheter (Leksands kommun 2014). I översiktsplanen från 2014 lyfts det upp att det offentliga rummets utformning betyder mycket för hur vi uppfattar det. Det står även att Insjön kan upplevas som splittrat då vissa delar byggts om medan vissa har kvar ett annat tidsdjup. Insjöns småskalighet ska genom att lyftas fram visa Insjöns identitet. Kvaliteter som finns i Insjön ska lyftas fram och byggas vidare på. En ombyggnation av järnvägsstationen i Insjön har gjorts. Enligt översiktsplanen var det

planerat att en planskild korsning skulle byggas under järnvägen i en etapp 2 vid stationen för att minska gång och cykelöverfarterna över spåret (Leksands kommun 2014). Det är inte byggt ännu, det fick bland annat mothugg från intresseföreningen i Insjön¹. I stationshuset finns idag butiken Terrible Twins. De har ansvaret för planteringen som tidigare har funnits för stationens resenärer i hörnan utanför huset.

Det finns flera organisationer som jobbar för att Insjön ska vara ett levande samhälle. Det är bland annat Insjöns Intresseförening och Åhls hembygdsförening. Alla som är skrivna i Insjön är automatiskt medlemmar i Insjöns Intresseförening vilken från början fungerat mer som en paraplyorganisation för de andra föreningarna som funnits på orten. Idag finns inte så många andra föreningar vilket gör att de fungerar mer självständigt. De ser gärna att fler organisationer startar och blir delaktiga med dem. De som idag har ett bra samarbete med

¹ Insjöns Intresseförening, styrelsemöte med 8 insjöbor närvarande, varav 5 från styrelsen. 2020-05-28. Diskussion efter.

Figur 3. Leksand och Insjön i förhållande till varandra. Flygfoto 2014-2017 Eniro/© Lantmäteriet.

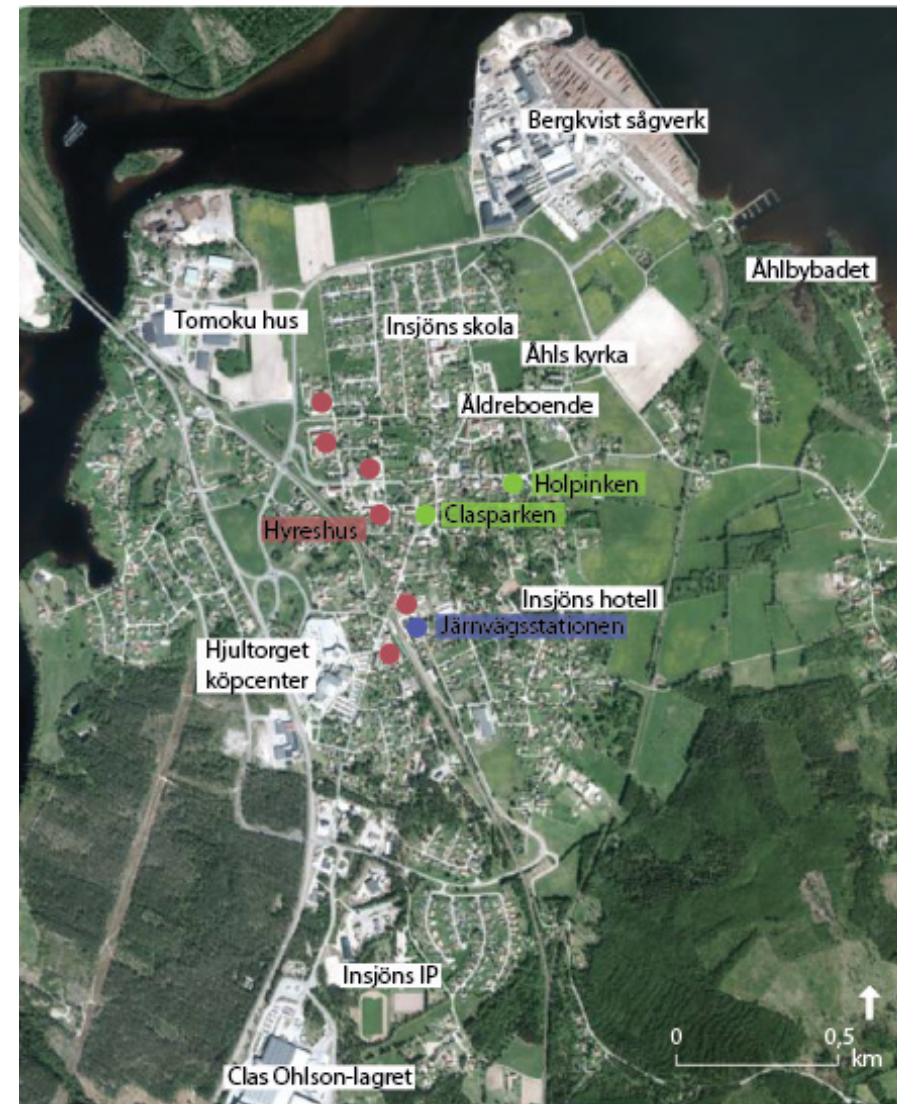
Insjöns Intresseförening är bland annat Åhls hembygdsförening och PRO. Intresseföreningen² berättar att de jobbar för att lyfta bygdens intressen och skapa inflytande kring politiska frågor. Styrelsen jobbar idag ideellt. Intresseföreningen har tillgång till en fond som går att söka pengar från för att förverkliga projekt i bygden. Bland annat har man förverkligat ett promenadstråk längs älven, bidragit med pengar till ett bygge av en hinderbana och städat upp och renoverat vid flera av ortens badplatser. När det hotas om nedläggning av till exempel tandvården i Insjön eller när det kommer ut en ny detaljplan är föreningen där och ger sina synpunkter.

Åhls hembygdsförening ordnar med olika event som midsommarfirande, valborgsfirande och vandringar i bygden. De lyfter även upp ortens historia med hjälp av bland annat en folkdräktsamling, visningar av gamla lokaler för Åhlen & Holm och har nyss startat en facebook-grupp för att dela gamla bilder från orten. De driver också frågor rörande Insjön vidare till kommunen (Åhls hembygdsförening 2020).

Leksandsbostäder, som är kommunens bostadsbolag, har i Insjön åtta områden med flerbostadshus med hyreslägenheter. Det är i huvudsak två- till trevåningshus med lägenheter i varierade storlek (Leksandsbostäder u.å.). I kontakt med Leksandsbostäder³ framkommer det att det inte har funnits något större intresse bland hyresgästerna i Insjön för att odla. Det är en hyresgäst som önskat få odla och där har det satts upp en pallkrage.

² Insjöns Intresseförening, styrelsemöte med 8 insjöbor närvarande, varav 5 från styrelsen. 2020-05-28. Diskussion efter.

³ Leksandsbostäder, mejlkontakt 2020-05-14

Figur 4. Orientering över Insjön. Flygfoto 2014-2017 Eniro/© Lantmäteriet.

Figur 7. Kartan visar Clas Ohlsons gamla placering bredvid järnvägen innan flytten 1972. Historisk karta 1955-1967 Eniro/© Lantmäteriet.

Figur 8. En jämförelse till dagens utseende där gamla idrottsplatsen har blivit bebyggd med ett köpcenter som rymmer Clas Ohlsons nya lokaler. Flygfoto 2014-2017 Eniro/© Lantmäteriet.

4.1.3 Allmänna ytor i Insjön

På kommunens hemsida presenterar man två parker i Insjön. Den ena är Clas parken som anlades 2007. Här finns en lekplats, sittplatser, konst, boulebana och blomutsmyckningar (Leksands kommun 2019). Parken har fått sitt utseende med hjälp av en skisstävling för barnen i Insjön. Finansieringen kommer från Clas Ohlsons grundares dotter (DT 2007a). Den andra är den historiska parken Holpinken som anlades för att kungen 1924 besökte orten. En fontän som anlades blev svagare under åren som gick efter besöket och blev till slut kallad för ”Holpinken”. 2011 blev parken upprustad (Leksands kommun 2019).

På Vattberget finns en grönyta intill Insjöns hotell och Åhls hembygdsgård. Ytan har plats för evenemang på en scen framför en gräsyta med midsommarstång. Här finns också parkgolf och tennisbanor bland stora tallar. Andra platser att vistas på är Insjöns IP där det finns plats för sport och träning. Aktiviteter för äldre barn är främst placerade här i utkanten av orten. Skolgården kan även den fungera som en plats för de äldre barnen, den ligger i andra änden av Insjön. Omkring Insjön finns skogar på nära håll där stigar utgör promenad och cykelstråk.

Den historia som varit i och med de företag som funnits i Insjön har nu flyttats från järnvägen till köpcentret Hjultorget. Här finns museum och dagens Clas Ohlson-butik och kontor. Det rör sig mycket folk här och det finns till viss del plats för dem att sätta sig ner vid ett picknickbord under några tallar eller på parkbänkar utanför butikerna. Men någon större central grönyta finns inte i anslutning till det nya centrumet. Inte heller för de som rör sig kring kollektivtrafiken med tåg eller buss har någon trevlig yta att vistas på. Platsen kring Insjöns järnvägsstation är tom och eftersom det rör sig en hel del människor även här känns det som en naturlig plats där en grönyta skulle passa in.

Insjön som är en mindre ort har några platser där man kan mötas i aktiviteter. De som redan nämnts är platser för till exempel sport eller evenemang. Någon plats för odling tillsammans finns inte i Insjön. Trots att Insjön till största del består av villabebyggelse så finns det ett antal flerbostadshus där det dessutom idag inte finns några större

möjligheter för odling.

Dekorationer av blommor är främst med hjälp av sommarblommor i kärl kring Hjultorget och en låda vid järnvägsstationen. Annars finns perennrabatter i de två parker som kommunen tar hand om.

Figur 9. I Insjön finns få platser där säsongsblommor planteras. På järnvägsstationen finns en planteringslåda som kommunen sköter och sätter vår-, sommar- och höstblommor i.

4.2 Exempel på engagemang i kommunen

Ofta finns det en hel del engagemang i kommuner med de kanske inte alltid uppmärksammas och syns för andra. Det finns eldsjälar som brinner för egna intressen eller för det som de ser kan vara bra för samhället. Genom egna iakttagelser har jag i Leksands kommun sett privatpersoner som plogat upp skridskobanor och kört upp skidspår, gerillakonst av små stickade koftor ditsatta på statyer och åkrar som odlats fulla av solrosor för allmänheten att plocka. I kontakt med kommunen ser de positivt till initiativ som uppkommer i kommunen men menar att det ofta finns eldsjälar som driver det en stund innan engagemanget dör ut. Här nedan presenteras några andra engagemang som privatpersoner initierat på allmänna ytor för att bidra till en trevlig miljö. Utifrån samtal med medborgare i Insjön kommer också en sammanfattning av hur de upplever engagemang på orten.

4.2.1 Stationsparken i Tällberg

Tällberg som innan varit en liten bondby fick nya möjligheter när järnvägen kom och har till idag utvecklats till en turistby. Där finns nu många hotell och små butiker i sluttningen ner mot Siljan. Järnvägsstationen ligger i Plintsberg några kilometer ifrån Tällbergs turistdelar (Leksands kommun 2014). Tällbergs station blev 2007 köpt av den ideella föreningen Stationsparken i Tällberg ideell förening (STIF). Enligt Göran Green⁴, som driver föreningen, började det hela med att pendlare som använde järnvägsstoppet parkerade sina bilar vid Tempo-butiken som ligger intill. Det fanns ingen pendlarparkering tillhörande stationen i Tällberg och butiken blev lidandes när följderna blev att utrymmet på parkeringen blev för litet för deras kunder. Till en början, säger Göran, arrenderades en bit mark av Banverket för att kunna göra en pendlarparkering tillhörande stationen. När Banverket och Jernhuset sedan lade ut stationen för försäljning tog Göran Green initiativet till att köpa den för att inte dess historia, och syftet att just fungera som station, skulle försvinna i och med ett privat ägande. Tillsammans lyckades ett antal personer få ihop de kostnader som krävdes för köpet. Kommunen som haft förköpsrätt hade sedan tidigare tackat nej till att köpa den (DT 2007b). Marken som köptes är 12 000 kvadratmeter och har förutom stationshuset bland annat godsmagasin och brukshus. Det var 2010

⁴ Göran Green, Stationsparken i Tällberg ideella förening. 2020-03-19 samtal över telefon och material på mejl.

som återskapandet av stationsparken började och restaureringen gick bland annat ut på att träd röjdes, en bäck byggdes och tidsenliga växter planterades. Inspiration till hur det skulle utformas gjordes utefter gamla foton från platsen och av rapporten Järnvägens trädgårdskultur – att återskapa banvaktstugans trädgård som gjorts på uppdrag av Banverket 2007, informerar Göran. En presentation för bybor och företag i Tällberg hölls i starten av projektet vilket blev bra mottaget och gav engagemang genom ekonomiskt stöd. Annars tycker Göran Green att det är svårt att få till ett engagemang från allmänheten, det är svårt att få människor involverade i projekten. Ofta är det positiva reaktioner på det som görs men det kanske är först när det inte kan finnas kvar längre som man förstår att man kanske måste jobba för att det ska kunna vara det. Han menar att kommunens intresse inte heller funnits vilket till exempel visats i att de inte kunnat ge ekonomiskt stöd för att underhålla toaletten i väntsalen på stationen. Göran berättar att flera event har arrangerats vid stationen, bland annat firade man 2014 att stationen funnits i 100 år. Några av aktiviteterna var dans, musik, hantverksstånd och bubbel på perrongen. Tällbergs station är välbehållen i jämförelse med sitt första utseende eftersom den rustats av den lokala intresseföreningen. Rekonstruktion av historien har fått den att sträva mot det ursprungliga utseendet (Bergkvist 2013).

4.2.2 Dekorationer på Insjöns järnvägsstation

Sätergläntan erbjuder konst och hantverksutbildningar inom trä, smide, väv och sömnad och ligger på en höjd utanför Insjöns tätort (Sätergläntan u.å.). Sätergläntan har 2013 utsmyckat stationen med detaljer i trä. I samtal med Beth Moen⁵ får jag veta mer om initiativet. En veckolång design- och formgivarkurs tog initiativet till att ha en del av kursen vid stationen och på plats inspireras till olika tillägg med detaljer i trä. Det var inget som var planerat i förväg utan något som dök upp spontant under kursen. Trädetaljer i form av bänkar, stolar och andra konstverk placerades ut i området och på plattformen. Det fick vara kvar länge och vissa detaljer är fortfarande kvar. Efter några månader var det saker som gått sönder och de från Sätergläntan fick åka dit och städa upp. Initiativ som dessa finns inte idag men eftersom det var ett kul projekt hade Beth Moen gärna gjort det igen vid tillfälle.

⁵ Beth Moen, hantverkslärare i trä på Sätergläntan. 2020-03-24 samtal över telefon.

4.2.3 Hinderbana på Insjöns IP

Therese Grannas⁶ i Insjön bestämmer sig tillsammans med sambon på våren 2017 att de vill bygga en träningshinderbana. Dels vill de bygga den för att sambon tränar och tävlar i sådana lopp men även för att idrottsplatsen i orten ska bli mer levande igen. I kontakt med kommunen får de låna en bit mark vid Insjöns idrottsplats i 10 år framöver för att bygga sin hinderbana på. De tar kontakt med Insjöns intresseförening så att de kan stå på kontraktet och blir därmed även själva engagerade i föreningen. Mycket ideellt arbete fick göras; ta ned sly, rensa bort gräs och att bygga konstruktionerna till själva banan. Kommunen hjälpte till med att markbereda där banan skulle placeras. Sponsorer för material får de av företag i Insjön. Däremot menar hon att det var svårt att få till engagemang för att hjälpa till att bygga och sätta ut alla hinder. De flesta som var med var personer som de själva kände. Som mest var de sju stycket som hjälpte till men oftast var det bara Therese och sambon som byggde. De upplever det som ganska tungrott att fånga upp bygghjälp. Men trots det finns det många som sagt att de uppskattar det som görs och det märks även i att det är en hel del som använder sig av hinderbanan. De är båda engagerade för att Insjön ska hållas levande och ser det som ett av argumenten för att engagera sig. Men så klart har de även ett eget intresse av att hinderbanan finns. Therese nämner även gemenskapen som något positivt i byggandet. Nu håller paret på att bygga ett tillhörande utegym i anslutning till hinderbanan. De tror att det kan bli lättare att hitta volontärer för arbetet nu när det skapats ett intresse för det som redan är byggt. Therese menar att det är svårare i början när man måste nå ut till människor med vad exakt det är man ska göra. Det gäller att presentera en tydlig idé så att det skapas ett intresse. Just nu bygger de redskapen hemma hos sig själva men när de ska monteras på plats kommer de fråga runt bland dem de känner och skriva inlägg i facebook-grupper om att folk gärna får hjälpa till.

---

⁶ Therese Grannas, aktiv i Insjöns intresseförening och initiativtagare till hinderbanan i Insjön. 2020-04-20 samtal över telefon.

4.2.4 Röjning vid badplats

Efter ett beslut av kommunen 2019 att sluta sköta badplatsen i Åhlbyn i Insjön reagerar invånare genom att ta saken i egna händer. Therese Grannas berättar att en invånare kontaktar Insjöns intresseförening vilket ledde till ett engagemang och pådrivning på

kommunen. Genom att samla till en arbetsdag får de engagerade att tillsammans städa upp kring ortens allmänna badplats. Problem med en järnvägsövergång som ibland är blockerad av tåg, för avlastning eller pålastning vid sågverket i närheten, är troligtvis anledningen till att kommunen inte längre kan eller vill sköta platsen på ett bra sätt. Kommunen tog vid tillfället bort de bänkbord och en grill som förut funnits på platsen. Efter klagomål har dock bänkborden satts tillbaka och idag sker det kommunikation mellan Insjöns intresseförening och kommunen om hur lösningen för badplatsen ska se ut, säger Grannas.

4.2.5 Engagemang för Insjön

I Facebook-gruppen för Insjöns invånare (<https://www.facebook.com/groups/4878627374>) finns det mer än ett inlägg där ett flertal medlemmar uttryckt sin besvikelse över att kommunen prioriterar centralorten Leksand mer än Insjön. Engagemang som att röja upp vid badplatsen i Åhlbyn är sådant som motiveras av att man måste ta hand om det själv då det inte längre tas något ansvar från kommunen. Detta driv som visar sig i gruppen kanske kan fångas för att hitta volontärer till järnvägsstationen? Eller är det som Insjöns Intresseförening säger, att det finns många som tycker till om allt som skulle behöva göras men när det kommer till att hjälpa till är det svårt att få dem att delta. Grannas säger att det säkert går att prata med både Insjöns Intresseförening och Åhls hembygdsförening och därmed få stöd, både med att ta kontakter och att bli finansierad. I samtal med Insjöns Intresseförening ser de positivt på att det kommer förslag om att stärka orten Insjön men de menar att det krävs att någon drar i det. De själva kan inte driva alla de förslag som kommer fram i Insjön eftersom de jobbar ideellt i organisationen.

I kontakt med Karin Ström⁷, en av systrarna som driver företaget Terrible Twins som äger stationshuset i Insjön, ställer hon sig mycket positiv till om det skulle ske någon typ av engagemang runt stationen. Hon tror också att det skulle tas emot väldigt bra av invånare i Insjön. Hon säger att stationen, som är det första besökare ser när man kommer till Insjön med tåg, skulle med fördel kunna se mer välkomnande ut. Den företagshistoria som finns i Insjön och som fortfarande lever kvar kan medföra att engagemang finns på orten.

---

⁷ Karin Ström, en av ägarna till gamla stationshuset. 2020-04-17 dialog på plats vid stationen i butiken Terrible Twins.

När Terrible Twins flyttade in i gamla stationshuset fick de röja och rensa upp de grönytor som hörde till fastigheten. Det var då igenväxt och bänkarna i den lilla sittytan har de bytt ut från trä till stembänkar.

Privatpersoner jag pratat med har varit personer på orten som jag varit medveten om att de har ett intresse för odling. En av dem är med i Insjöns Intresseförening och har själv en visningsträdgård hemma hos sig, en annan är intresserad av odling och tycker att stationen ser skräpiga och ovårdade ut med allt ogräs som växt upp. De jag pratat med har båda haft fokus på att odling skulle vara en bra aktivitet och samtidigt ge estetiska inslag på platsen, både med grönsaker och blommor. En av dem har haft tankar på att starta ett liknande initiativ men då på en annan plats, däremot är det inte aktuellt nu. I så fall skulle det handla om att ordna en studiecirkel och odla grönsaker. Den andra kan tänka sig att vara med och delta i ett sådant initiativ men inte själv dra i det. En av anledningarna till att denne vill delta är att kunna vara med och engagera utsatta grupper med låg socioekonomisk status att komma bättre in i samhället. En av dem menar att odling kanske även kan locka fler unga att vara med.

Figur 10. Rester från utsmyckningen gjord av hantverksgrupp på Sätergläntan 2013.

4.4 Järnvägsstationen som plats

Platsen som är vald att studera närmare är miljön kring järnvägsstationen i Insjön. Eftersom Sverige har en historia av påkostade och välskötta planteringar längs järnvägen behövs en sammanfattning av den innan analysen av Insjöns järnvägsstation kan börja.

4.4.1 Järnvägens trädgårdshistoria och utveckling

Då järnvägen kom till Sverige, i mitten på 1800-talet, hade Statens Järnvägar (SJ) inte bara tågets transportfunktion som syfte utan även viljan att vara de ledande i att visa och bilda Sverige med kulturella framsteg. Planteringar som anlades längs järnvägar och vid stationer var inte bara till för dekoration, det skulle även hindra att brand spred sig från ånglokenes gnistor och att snö skulle blåsa in över spåret. Dessutom menade SJ att planteringarna skulle läka de sår som uppkom i landskapet av järnvägarna. Planteringarna skulle också ge kunskaper till folket och visa vilka växter som kunde ge estetiskt tilltalande miljöer. SJ ville även med sina byggnader visa att det gick att göra dem vackra och funktionella på ett enkelt sätt och därmed sprida idealen runt i landet. Trädgårdssällskap vill under samma tid lära befolkningen om odling och få dem att vilja odla fruktträd, bärbuskar och grönsaker (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008). Odling uppmuntras på slutet av 1800-talet kring järnvägen då det utlystes en tävling där finaste trädgården längs järnvägen skulle belönas med ett pris. Banvaktare uppmanas att så frön och att sätta träd. Träden kunde betalas av ”Jernvägs Cassan” medan fröna skulle banvaktaren med familj stå för själva (Lindgren 2020).

I början av 1900-talet var det vanligt med fruktträd och nyttoträdgårdar med bärbuskar och potatisland. Andra träd som används är de som annars är vanliga ute i naturen som till exempel björk. Vildvin klättrade ofta på byggnaderna och ängsytor är vanliga. När världskriget orsakar livsmedelskris blir det än mer viktigt att odla och kolonilotter i anslutning till järnvägen blir mer vanligt. Hela 70 hektar mark tar de upp runt om i Sverige år 1931. Det fanns 54 000 fruktträd och 80 000 bärbuskar 1919, utplanterade av SJ. Tillsammans med de stora mängderna kolonilotter tydde detta på att det inte bara var transporter av varor och människor som SJ ville satsa på. Det faktum att de också har sina egna plantskolor

visar också på hur de satsar på trädgården. Dekorationen intill stationen bestod på 40-talet bland annat av perenner som bergenia, löjtnantshjärta och daglilja. Vanliga buskar var spirea, parksyren, forsythia och buskrosor (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008).

På 50-talet gör man trivsamma sittplatser med blommande rabatter och buskage och dammar på stationerna för att göra dem trevliga. De fungerar som väntsalar utomhus och innehåller ofta bänkar, kalkstensplattor, och buskar av rosor, syren eller spirea. Dekorationer i form av sommarblommor i urnor är också vanliga i anslutning till perrong och väntsal och det ser ut som om de använde sig av samma sortiment av sommarblommor som man gör idag. På den här tiden hade man runt 700 000 växter i omsättning per år och visade stor stolthet för sin trädgårdsverksamhet. Sommarblommor, lökar och rosor planterades för att dekorera för de som väntade, bodde eller bara vistades där. Ibland fanns det inga andra områden i närområdet som hade samma estetiska värde. Under 60-talet börjar avvecklingen av SJ:s trädgårdssatsningar. Perenner byts ut mot barrväxter och fasta planteringsurnor och bänkar blir mer vanligt. Den här tiden är idealet effektivitet och järnvägen lägger ner stationer, banvaktarstugor och växtdepåer. Följden blir förenklingar med mer rektangulära planteringar och betongplattor och dessutom mer plats för parkeringar då bilen nu blivit en mer central del i samhället. Växtvalet fokuseras på buskar som ölandstok, berberis, vresros, forsythia och barrväxter och sommarblomsurnorna tas bort (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008). Vissa stationer blev till slut sålda och privatägda (Bergkvist 2013).

De som ska sköta ytorna blir nu en blandning mellan privata aktörer, kommuner, järnvägsbolag och Trafikverket. Järnvägsstationerna har gått från att ha varit en viktig central del i samhället till att på många ställen, speciellt på landsbygden, blivit en mindre prioriterad plats (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008). Från början var miljön av samma betydelse som den som var runt rådhus och teatrar i städerna. Efter en privatisering eller nedprioritering har platserna utvecklats till skräpytor som skämmer samhället. Dessa platser har uppstått kring järnvägen då staten genom effektiviseringar tagit bort stor del av skötseln eller sålt de stationer som de tidigare ägt. Det gör också att färre ytor blir kvar till allmänheten då privata

aktörer lättare kan stänga ute dem (Bergkvist 2013). Idag finns inte samma intresse för att ge resenärerna en positiv upplevelse, det finns snarare stora brister i många av dessa miljöer. Nya planteringar kan höja värdet och attraktiviteten på den offentliga platsen. Det är viktigt att de platser som skapas kan tas om hand så att de inte ser skräpiga ut. Medborgarinitiativ kan ge möjligheter för att skapa platser tillsammans med ägare av fastigheterna, trädgårdsföreningar i närheten eller kommunen (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008).

4.5 Analys - Insjöns järnvägsstation

Järnvägen har en trädgårdshistoria som gått förlorad på många ställen och järnvägsstationen har historiskt sett varit en viktig plats i just Insjön. Men hur har Insjöns järnvägsstation sett ut förr i tiden? Här kommer en analys av foton och platsbesök för att försöka göra en uppfattning av hur platsen har förändrats genom historien och hur det till slut ser ut idag. Analysen fungerar som underlag och leder vidare till hur förslaget ser ut.

4.5.1 Historisk analys

Det material som analysen utgår ifrån är främst gamla foton från platsen och egna platsbesök. Med det materialet har det varit möjligt att göra en jämförelse mellan historien och dagens utseende. De historiska fotona sträcker sig mellan 1937 och 1961. Trots att det bara handlar om 24 år är det mycket som hänt just under den tiden.

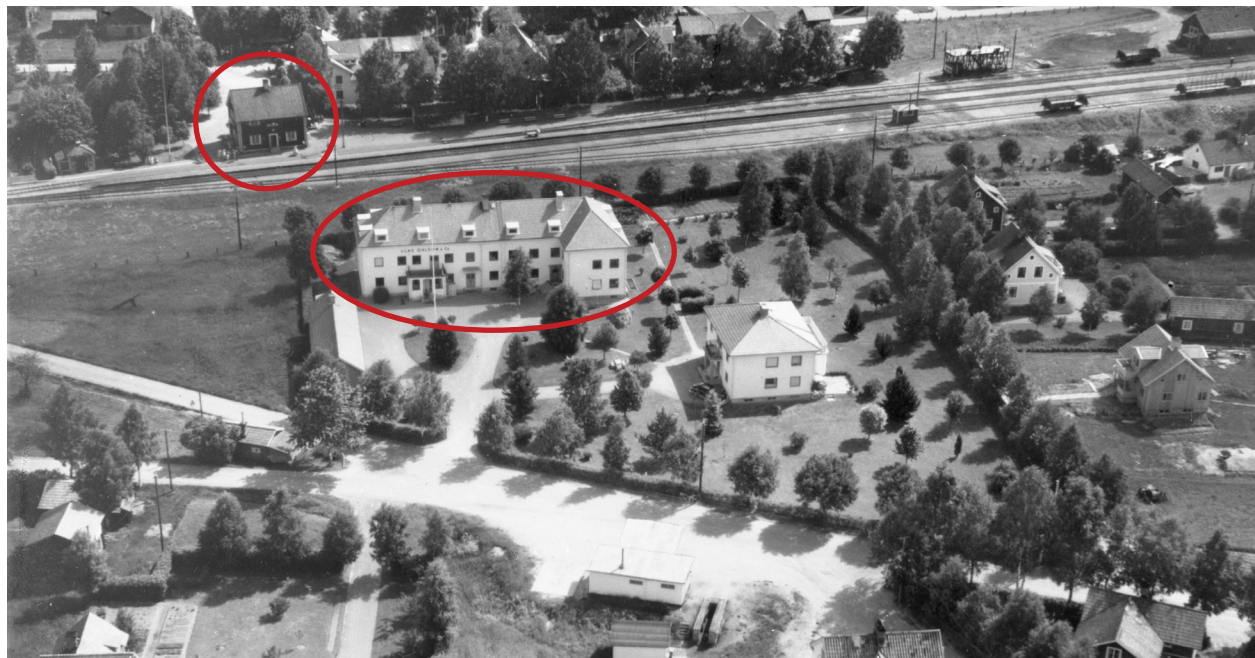

Figur 11. Inzoomat från flygfoto från 1937. I mitten kan man se gamla stationsbyggnaden och den grönska som fanns kring den. Kanske är det bikupor man kan se ovanför det ljusa huset? Flygfoto över stationen, AB Flygtrafik, Dals Långed 1937, Järnvägmuseet.

Figur 13. Lokalt godståg på ingång till Insjöns järnvägsstation. Sven Erik Lyrsell 1955, Järnvägmuseet.

Figur 12. Clas Ohlssons lokaler med stationen i bakgrunden. Flygfoto över stationen i Insjön. Framför spårområdet syns Clas Ohlssons kontorsbyggnad, fotograf okänd 1949, Järnvägmuseet.

I figur 11 kan man se stationens omgivning 1937 med flera träd runt huset och små buskar eller träd på ytan ovanför. Kanske kan man gissa att det är bikupor man ser på ytan med små buskar eller träd.

Insjöns järnvägsstation har, likt många andra järnvägsstationer i Sverige (Bergkvist 2013), minskat i antal spår och gömmer de gamla tecknen av dem med nya funktioner. Nya perronger har gömt flera av de fem spåren som fanns i början av 1900-talet i Insjön (se figur 11). I fotografier från 1949 och 1955 (se figur 12 och 13) kan man se att området norr om stationen tidigare innehöll både träd och klippta buskar.

Figur 14. Byggnation av nya stationshuset. I förgrunden kan man se ett blommande äppelträd, vilket blir norr om byggnaden. Insjöns nya station, fotograf okänd 1956, Järnvägmuseet.

Figur 15. Flygfoto över stationen ca 1960. Ett flertal träd finns på ytan bakom stationen. Inzoomat från: Flyfoto över Insjön, fotograf okänd 1960, Järnvägmuseet.

Det gamla stationshuset revs på 60-talet när det nya i tegel var byggt. Träd stod framför det gamla huset och en gårdsplan med grus och en flaggstång fanns intill (se figur 13). Tidigare har ytan norr om stationsbyggnaden innehållit flertalet stora träd, mestadels granar (se figur 15), men även ett, som det ser ut, äppelträd (se figur 14). Det som talar för att det skulle ha varit ett äppelträd är genom den information som finns om trädgårdshistorien kring järnvägen där det berättas om att det funnits en kultur att odla fruktträd och bärbuskar (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008). Enligt Insjöns Intresseförening röjdes ytan bakom stationen på träd på grund av att en planerad passage under järnvägen skulle byggas. Passagen blev inte byggd på grund av att den skulle ha blivit för svår att genomföra på ett bra sätt. Dessutom fick det motstånd av bland annat intresseföreningen.

Figur 16. Trädet ser ut att vara äpple och det finns en tydlig kant mellan gräsmatta och grus. Insjön station, fotograf okänd cirka 1960, Järnvägmuseet.

Figur 17. Idag är ytan bredvid stationen tom och ser skräpig ut med gräs och grus om vartannat.

Vid det nya stationshuset gjordes en liten hörna med sittplatser och nya färgglada blomstrande planteringar (se figur 18). Idag är rabatten inte lika omhändertagen. En tall har vuxit upp och breder ut sig längst bak i planteringen och gräs tränger in i både rabatter och grus så att det ser ovårdat ut (se figur 19).

Figur 18. Planteringen utanför den nybyggda stationsbyggnaden. Ölandstok, astilbe och en trädgårdsnejlika kanske kan vara några av de blommande växter de planterat intill stationshuset. Kvinnor i folkdräkt utanför Insjö station, fotograf okänd 1950–1961, Järnvägmuseet.

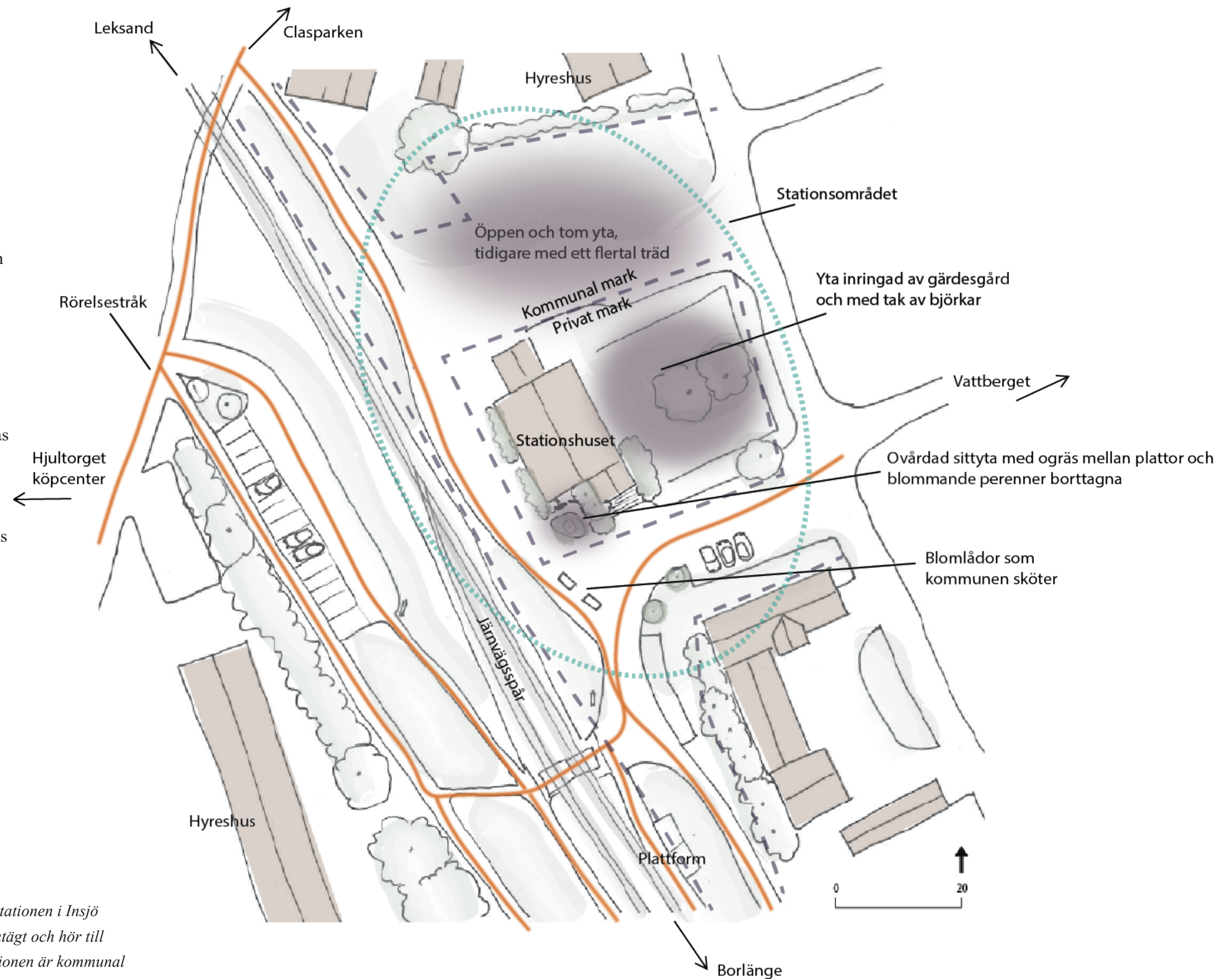

Figur 19. Stationen idag. Den blommande planteringen har bytts ut mot buskar och ett träd med hängande grenar som får platsen att se ännu mer dystert ut, nu när även grönskan saknas.

4.5.2 Vad behöver platsen?

Insjöns järnvägsstation har tidigare varit en mer central del i orten. Det ligger fortfarande centralt och placeringen skulle fungera som den centrala mötesplatsen som Insjön idag saknar. Det skulle också ge ett värde för de som reser med tåg och buss. Värdena som funnits på platsen förut med mer grönska och estetiskt tilltalande blommor kan i så fall behöva komma tillbaka. Estetiskt tilltalande blomning av perenner är ett värde som inte finns på så många andra platser i Insjön. De träd som innan funnits på den tomma ytan skapade en rumslighet som idag är borta. För att kunna bli en central plats dit människor kan komma och mötas krävs det att det finns något som lockar. Medborgardeltagandet kan vara en sak som lockar människor. Något mer som saknas i de allmänna ytorna i Insjön är aktiviteter, som inte är sport, till exempel odling. Historien som funnits på platsen är ett värde som gått förlorat, men som skulle kunna tas upp för att öka platsens värde.

Figur 20. Inventerings- och analysplan för järnvägsstationen i Insjö. Området innanför gärdesgården och sittytan är privatägt och hör till stationshuset. Resterande områden runt järnvägsstationen är kommunal mark. Skissad utifrån flygfoto 2014-2017 Eniro/© Lantmäteriet.

5. Förslag

Platsstudien utgår från hypotesen att det med hjälp av medborgardeltagande kan skapas en trevligare miljö att vistas på kring järnvägsstationen i Insjön och samtidigt lyfta de historiska värdena. Hypotesen är att det med hjälp av medborgare som tycker det är kul att vara med ska kunna gå att få fina platser utan att kommunen behöver göra allt. Här presenteras förslag på hur detta samarbete kan se ut utifrån de kunskaper som framkommit i litteraturstudier och exempel. De två förslagen kommer att utgå från två olika typer av makt mellan medborgare och ”experter”. I det här fallet äger kommunen en stor del av marken och bör därför sätta upp de regler som ska finnas om makten. Den verksamhet som finns i stationshuset, Terrible Twins, som också äger en del av marken, ställer sig positiva till en förändring av utomhusmiljön. De bör också ha sitt att säga till om vad gäller vilken nivå av makt som lämnas till medborgarna. I de här förslagen kommer jag att ge förslag på vilken makt som ska lämnas åt de olika parterna för att det ska kunna fungera. Dessa förslag är bara två exempel på hur man kan göra. Självklart finns det många fler alternativ som skulle fungera minst lika bra och kanske ge andra värden till medborgare och plats.

5.1 Förslag 1: Historisk inspiration

För att bevara eller ta tillbaka de värden som funnits tidigare i historien på järnvägsstationen kan det krävas en viss styrning i hur den ska utvecklas. I det här förslaget utgår jag från att för stor makt åt medborgarna kan göra att platsen utvecklas till något annat än att framhäva historien på platsen. Förslaget utgår därför från ramar och riktlinjer för hur platsen ska komma att se ut. Genom den historiska analysen av platsen kan element som tidigare funnits tas tillbaka. Utifrån riktlinjerna kan sedan deltagandet utformas.

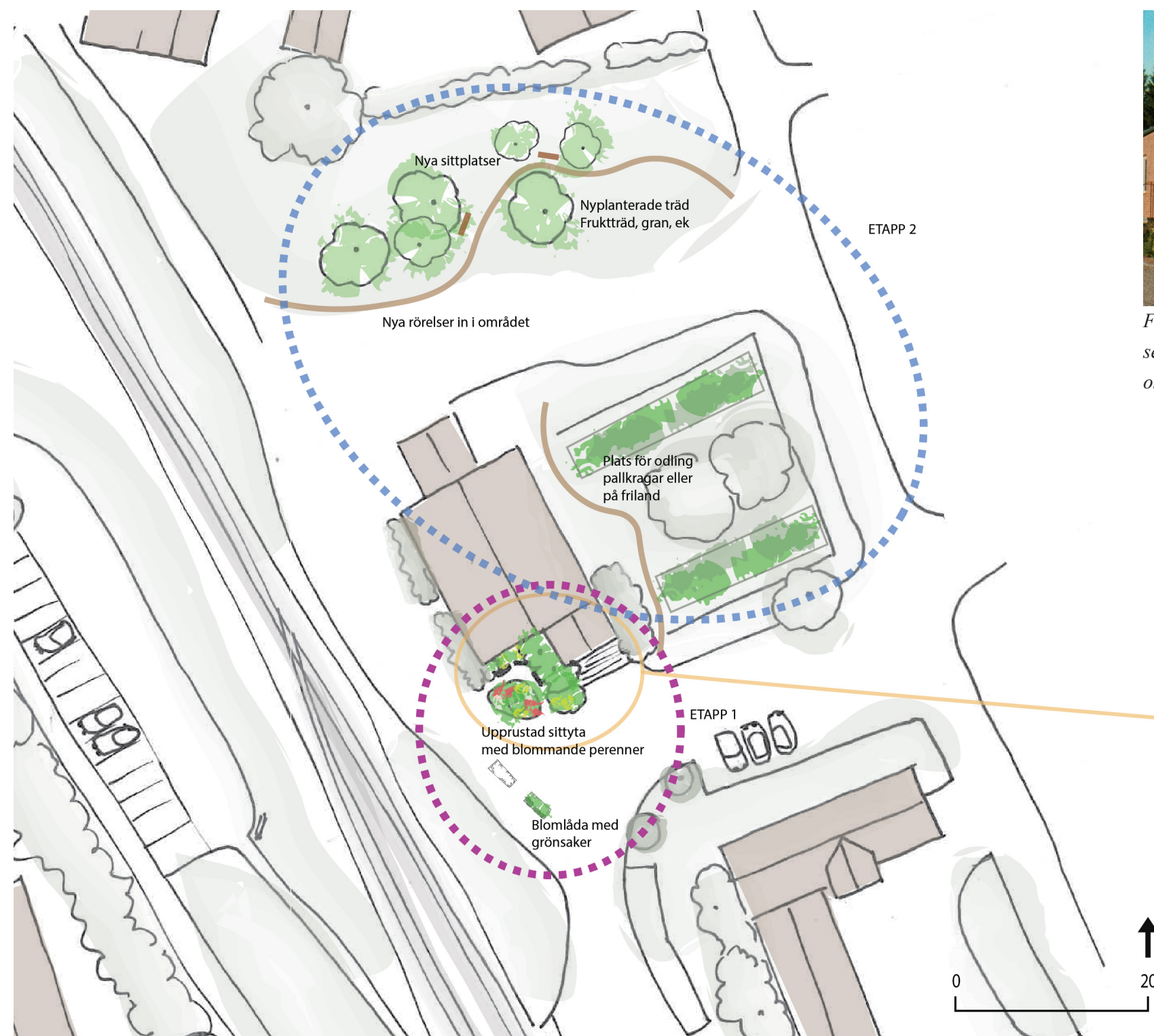
5.1.1 Att återskapa trädgården på järnvägsstationen i Insjön

När man funderar på att restaurera en station ska man tänka ut vad det är man vill uppnå. Man bör också ha klart för sig vem som ska sköta platsen och därmed vilken nivå det ska läggas på (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008). I det här fallet ska platsens historia lyftas fram samtidigt som det blir en trevligare mötesplats med någon sorts aktivitet. Detta ska även ske med medborgarnas delaktighet. Det krävs att det läggs på en nivå som inte är för hög från början för att locka medborgare att delta. Delar av stationen som med liten insats kan bidra till en trevligare miljö bör därför satsas på först. Detta kan genom att synas locka till fler som vill delta i framtiden. Det kan då som en fortsättning fortsätta med större projekt.

Vid en restaurering bör man också ha klart för sig om det är någon viss tidsepok som ska framhävas (Fogelberg & Lagerberg Fogelberg 2008). I det här förslaget kommer bland annat återfotograferingen att ge förslag på vilka värden som kan återskapas på platsen. Sittytan framför stationshuset kan återskapas till hur det sett ut på 60-talet med hjälp av fotot från denna tid. Det ger en trevligare och mer inbjudande mötesplats. Men även andra tidsepoker kan tillföras på andra platser kring stationen. Bland annat kan odlingshistorien framhävas genom att tillföra odlingsytor och fruktträd. Odlingsytorna kan fungera som en bra aktivitet för insjöborna och bidra med positiva följder till de som deltar. Odlingarna kan också fungera för att göra miljön mer estetiskt tilltalande för de som vistas eller passerar förbi platsen.

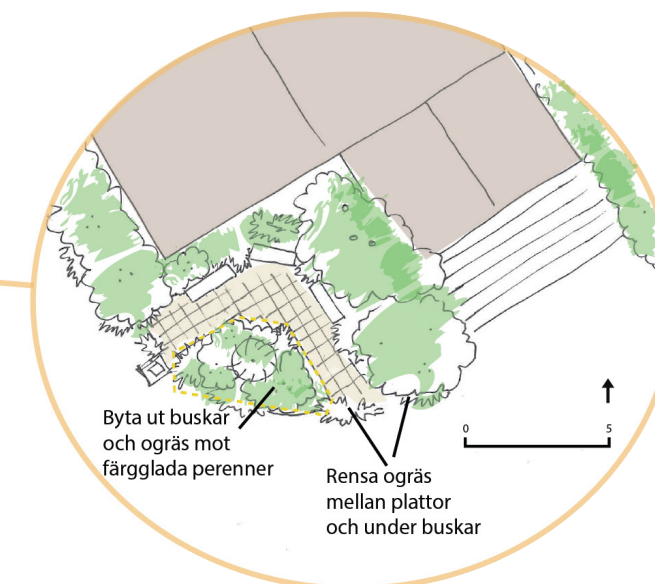
5.1.2 Förslag 1- Historisk inspiration. Illustrationsplan

Figur 21. Illustrationsplan för förslag 1. Förslag på ytor som kan ge tillbaka historiska värden och även tillföra mötesplatser i centrala Insjön. Skissad utifrån flygfoto 2014-2017 Eniro/© Lantmäteriet.

Figur 22. Inspirationsbild för planteringen vid sittytan, likt den sett ut förut. Kvinnor i folkdräkt utanför Insjö station, fotograf okänd 1950–1961, Järnvägmuseet.

5.1.3 Förslag till förändring

► Rusta upp sittytan

Den lilla sittytan intill stationshuset behöver rensas och snyggas upp och kan samtidigt planteras med växter som kan påminna om hur den sett ut från början. Kortet från 1961 kan inspirera till vilka växter man väljer, samma eller de som har liknande uttryck. Vill man att besökare ska förstå bättre vad som gjorts kan en skylt med information och ett kort på hur det sett ut tidigare sättas upp.

► Blomlåda med grönsaker

För att visa upp en del av den trädgårdshistoria som funnits längs järnvägen är ett förslag att plantera en estetisk tilltalande samling av grönsaker som kan pryda en blomlåda. En skylt med information om hur trädgårdshistorien sett ut kring järnvägen kan visa varför blomlådan innehåller ätbara grönsaker. Detta kan fungera som en början på att uppmärksamma odlingen som senare, om intresse finns, kan utvecklas till riktiga odlingar. Kommunen som innan haft två blomlådor vid stationen, varav en tagits bort, kan tillfrågas om de kan ställa dit en till som insjöborna får plantera i. Vattningen av blomlådan kan enkelt ske i samband med kommunens andra blomlåda vattnas.

► Få tillbaka träden

Det faktum att det funnits mer träd på stationen innan kan motivera till att sätta nya på den nu tomma ytan. Frukträd kan vara både historiskt rätt och ett bra tillägg där frukten kan plockas av de som vill. Även gran och en ek kan planteras för att få tillbaka ett historiskt utseende på platsen, enligt de foton som den historiska analysen visade. Detta ger en mer rumslig yta där mötesplatser kan skapas.

► Odlingar

Ett odlingsprojekt hade kunnat spegla den historia det funnits med odling intill järnvägen. Odlingarna hade då behövt vara på en plats som inte är helt öppen för att det ska få en känsla av att kunna vara privat då fler kan tänka sig att delta i sådant fall. De hade kunnat finnas vid de nyplanterade träden eller i närheten av stationen innanför gärdesgården, under taket av björkar. De kan fortfarande fungera som ett estetiskt tilltalande inslag på stationen och samtidigt ge en aktivitet till området.

Figur 23. Stationens sittyta har växt igen med gräs. Perenner och buskar som syns i kortet från 1961 (figur 18) har bytts ut till mestadels buskage av spirea och en storväxt tall som syns i denna bild.

5.1.4 Delaktighet

Det här förslaget kan genomföras med hjälp av till exempel en intressegrupp för stationens utemiljö. Deltagare som är intresserade av trädgård, stationens historia eller bara av att umgås socialt kan lockas att vara med. Det krävs att det finns med en som styr gruppen och vet vad som ska göras. Men samtidigt kan deltagarna ges möjlighet till egna initiativ och ge förslag för hur ytan bör se ut. De som bor i hyreshusen runt stationen kan få förfrågan om att vara med. Även med hjälp av sociala medier eller lokala utskicksblad kan man locka till sig intresserade.

De första två åtgärderna kan utföras som en aktivitet över en dag. Uppmärksamheten det kan få att det händer någonting på stationen kan locka fler att delta i senare aktiviteter. Den tredje åtgärden kan fungera som en fortsättning på utvecklingen av stationsmiljön om intresset och delaktigheten lyckas på platsen. De som vill fortsätta vara delaktiga eller nya intresserade kan tillsammans komma med idéer på hur ytan ska planteras med träd för att bli mer användbar och trevlig att vara på. Kanske även med att tillföra sittplatser under de nya träden för att skapa fler mötesplatser.

Den fjärde åtgärden kan vara ett tillägg som skapar en mer långvarig aktivitet på platsen samtidigt som det ger både estetiskt tilltalande och historiska värden. Ett ställe att odla på kan ge en plats att bry sig om för medborgare som deltar. Aktiviteten kan locka de som inte har möjlighet att odla intill sin bostad eller de som vill umgås med människor med samma intressen. Placeringen av odlingen kan styras av de som äger marken medan det som odlas helt kan skötas av medborgarna.

En mer långsiktig skötsel av de här ytorna kan, om intresset finns, göras med hjälp av medborgarna i intressegruppen. Med kommunens hjälp kan en skötselplan tas fram där sysslor som att rensa ogräs, vattna nyplanterade växter eller beskära träd kan ske vid gemensamma träffar. Det kan bidra med sociala möten och en vilja att ta hand om och vara på platsen. Större sysslor som att klippa gräs eller rensa grusytor kan skötas av kommunen om skötseln känns övermäktig för intressegruppen.

Figur 24. Exempelskiss för plantering med estetiskt tilltalande grönsaker. Kronärtskocka, blomsterböna, mangold och grönkål är exempel på estetiska ätbara växter. En liten skylt som berättar om trädgårdshistorien kan finnas för att förklara val av växter.

5.2 Förslag 2: #insjöns järnvägsstation

Det första förslaget kan begränsa medborgarnas kreativitet. Därför kan ett annat förslag vara att det mer fritt är upp till medborgarna att spåna fram vad som ska ske på ytan kring stationen. Insjöns invånare har visat sig ha idéer om vad som bör finnas i Insjön, både enligt Insjöns intresseförening och facebookgruppen för orten.

Det andra förslaget bygger därför på att fånga upp dessa idéer och låta medborgarna själva genomföra dem. För att samtidigt bevara historien som funnits på platsen kommer idéerna att begränsas av vissa ramar. Ramarna sätter upp vissa gränser men inom dessa lämnas det stor frihet.

5.2.1 Skapa platser på järnvägsstationen

Det finns stora tomma ytor kring järnvägsstation som kan fungera som platser för nya initiativ. Likt Helsingborgs #pixlapiren kan de tomma ytorna fungera som platser för medborgarna att förverkliga sina idéer på. Förslag från medborgare kan uppmuntras med hjälp av workshops i skolan i Insjön och på plats vid järnvägsstationen. Även aviseringar i tidningar och på kommunens hemsida kan locka medborgarna att komma med sina idéer. På plats kring järnvägsstationen kan det också finnas postlådor där man kan lämna förslag.

Ramarna för initiativen på platsen kan vara att det ska rymmas inom ytan kring stationen, att det ska vara till för allmänheten och att det ska innehålla något element som kan bidra med något om stationens historia. En kort presentation av hur stationens historia sett ut kan presenteras vid workshops och i förslagsutlysningen. För att inte låsa invånarna med att det måste handla om platsens historia kan olika förslag ges på element som lätt kan läggas till för vilket projekt som helst. Kanske att man ska plantera ett äppelträd intill graffitiväggen eller picknick-bordet. Eller att en rabatt av blommande perenner eller buskar ska rama in pingisbordet eller solstolarna.

Eftersom det inte får plats allt för många projekt kan kommunen utlysa en tävling om de bästa förslagen i det fall alla inte kommer att rymmas inom ytan. Om det visar sig att invånarna istället inte har några idéer för ytan kan kommunen locka och inspirera med alternativ på aktiviteter eller ytor som kan skapas av medborgarna.

Medborgarna kan då ha möjlighet att anmäla sig till de projekt de finner ett intresse för.

Kommunen bör också vara tydlig med var projekten kan få sina pengar ifrån. Att på något sätt ge ett alternativ för att söka pengar till sina projekt är viktigt för göra det möjligt för många idéer. #pixlapiren och Britain in Bloom är exempel där pengar kan sökas för att uppnå sina projekt. Det kan vara kommunen som betalar för vissa saker eller att företag kan gå in och bidra för ortens utveckling.

5.2.2 Delaktighet

Projekten kan vara en del i utbildningen i skolan men i slutändan måste deltagandet vara frivilligt. Kanske kan workshopen vara en del av undervisningen men att gå vidare med förslaget är upp till var och en. Det kan locka deltagare samtidigt som det gör det fritt av vara med.

Ramarna som kommunen sätter upp måste ge frihet för projekt som sker på kort sikt eller projekt som kan finnas en längre tid. För att platserna inte ska falla i glömska efter en tid måste det finnas en plan för att ta hand om platsen. Antingen kan kommunen sätta upp regler som säger att varje projekt tas om hand av dem som tagit initiativet, att det är de som ansvarar för att det ska se snyggt ut och inte vara något som är sönder, precis som projektet #pixlapiren. Eller så säger kommunen att de själva sköter ytan i den utsträckning det utvecklas till en populär plats, annars tas den bort.

5.3 Förutsättningar för att lyckas

I litteraturöversikt och exempel har det framgått att om det ska uppstå medborgarmedverkan krävs det att det finns initiativ. Kommunen kan i de här fallen vara de som tar initiativet men det förutsätter också att de uppmuntrar till de initiativ som kommer från allmänheten. De här förslagen kan visa kommunen hur de kan tänka om de vill skapa medborgardeltagande på Insjöns järnvägsstation. Det krävs att kommunen tillåter att det sker deltagande på deras mark och att de samarbetar om riktlinjer och förvaltningen av den.

Förslagen innehåller både engagemang som sker över en dag, ett event eller mer långvariga projekt, vilket både litteratur och exempel framhäver som en faktor för deltagande. Både *place making* och *place keeping* är bra om det finns som alternativ. Detta kan locka både de som inte har tid och lust att engagera sig en längre stund eller de som mer långsiktigt vill bry sig om platsen. Dessutom kan de första eventen göra att det syns förändring och därmed locka andra. I tidigare exempel på initiativ har det varit svårt att få andra att engagera sig. Det krävs att man kämpar för att hitta dem som kan vara intresserade av att delta. Just odling kan vara en aktivitet där intresse finns då platser för detta inte finns på gemensamma ytor i Insjön idag. Att utlysa en tävling kan också peppa medborgarna till att vara med och delta.

Det som är viktigt att tänka på för att få till ett engagemang och deltagande är att hitta de som har ett intresse för det som ska göras. I det här fallet kan det vara de som har ett trädgårdsintresse och vill vara delaktig i en gemenskap där andra likasinnade finns. Det kan också vara de som är intresserade av den järnvägshistoria som är meningen att lyftas upp. Förutom de två tidigare målgrupperna tror jag att det kan finnas intresse från dem som vill att bygden ska vara levande. De kan fångas upp i förslag 2 där friheten i vad som ska göras på platsen är mer fritt.

I litteraturen beskrivs att det är viktigt att låta medborgare vara kreativa, delge sina synpunkter på sin närmiljö och att komma ihåg att alla har olika uppfattningar om miljöer. De som deltar ska inte behöva anpassa sig in i varandras verklighet (Fors 2018). Detta kan stödja förslag 2 som ger större frihet åt de som deltar. Däremot tog

litteraturen även upp att alla platser inte tål allt för stort ansvar av allmänheten och att det kan krävas ”experters” hjälp för att komma dit man vill med en viss plats. Alltså beror det på vad det är man vill åstadkomma på den här platsen som bestämmer medborgarnas makt. De regler och ramar som litteraturen och exemplen beskriver behöver vara olika hårda beroende på plats och mål.

Ytan framför stationen bör fortfarande kännas som allmän yta. De som deltar i odlingen eller de som skapar andra platser kring stationen kan komma att göra platsen till sin och därmed kan den kännas mer privat. Dessa platser bör därför inte placeras framför stationen. Eftersom ytan idag inte är en plats som används kommer vissa delar som är mer privata inte att försämrade den. Det kommer troligtvis leda till att fler använder den vilket kan locka ännu fler.

6. Slutsats

Varför är det bra om detta sker på riktigt?

- Det blir mer estetiskt tilltalande på platsen och mer välkomnande
- Trädgårdshistorien lyfts upp på platsen
- Liten skötselinsats från kommunens sida men samtidigt mer omhändertaget
- Deltagarna känner sig delaktiga i sin närmiljö och bryr sig om platsen
- Odlingmöjligheter skapas för de som inte har tillgång till egen trädgård
- Det kan inspirera fler att göra liknande saker för sin omkringliggande miljö
- En större artrikedom

Det som krävs är att:

- Det finns de som vill ta initiativ och dra i projektet
- Att det finns de som vill vara med och delta i projektet
- Att kommunen uppmuntrar till projektet och tillhandahåller platsen och samarbetar med de som deltar

Det mitt förslag på förändring kan bidra med är ett underlag till hur man kan jobba med medborgarnas deltagande i skapande och förvaltning på platsen. Det kan fungera som en mall för att uppmuntra till att det är möjligt och därmed locka kommunen, företag eller en privatperson att ta det initiativ som krävs för att en start ska ske.

7. Diskussion

7.1 Medborgardeltagande

Medborgardeltagande kan se ut på väldigt många sätt och bidra med många olika värden för olika personer och platser. Vem är det som vet bäst vad som bör göras på en plats? I det här arbetet har jag valt att arbeta med en historisk plats för att få tillbaka värden och samtidigt skapa en trevligare plats. Detta har gett vissa begränsningar till vilken plats som valts och hur stor frihet det lämnas för medborgardeltagande. Är det rätt att begränsa deltagare för mycket? Undersökningen har visat att det krävs att man har ett mål med vad det är deltagandet ska ge och att olika mål kan ge olika deltaganden. Vill man att historien ska bevaras på en plats är det inte längre motiverat att ge medborgarna all makt över ytan. För att de frivilliga deltagarna ska vilja delta måste det ändå finnas ett utrymme för kreativitet. Alla människor är olika vilket ger olika förutsättningar för att vilja vara med och delta eller inte. Dessa aspekter kan jobba emot varandra och det krävs en bra avvägning i varje specifikt fall för att den bästa lösningen ska komma fram. Oftast finns det inte en lösning som är bäst utan olika processer bidrar med olika för- och nackdelar.

Arbetet visar att det finns reaktioner från de som bor i Insjön på hur kommunen sköter deras gemensamma ytor. Det svåra är att få invånarna att faktiskt vilja engagera sig för skötsel eller skapande av platserna rent praktiskt. Jag tror att vi i Sverige har svårt att ta steget från att uttrycka våra åsikter till att faktiskt handla för att lösa dem. Kanske är det för att vi vill att det ska göras av kommunen som vi vet får betalt för att sköta det åt oss. Samtidigt är vi medvetna om att de inte kan lägga ner all tid på en specifik plats och utföra detaljerade åtgärder eftersom det finns många platser och områden som budgeten ska räcka till. För att allmänhetens åsikter ska utveckla sig till praktiska handlingar måste det finnas en belöning som är mödan värd. Jag menar att det därför är väldigt viktigt med uppmuntran från kommunens håll för att engagemang ska ske. En stor del i den irritation som ofta sker mellan kommunen och de medborgare som ”klagar” tror jag är att parterna inte förstår varandra och kommunikationen inte blir rätt så att missförstånd uppstår.

I arbetet som landskapsarkitekt kan vetskapen om uppmuntran till

lokala engagemang leda till att platser blir mer omhändertagna än de annars kunnat bli. Jag tror att det är viktigt att vi som landskapsarkitekter inte låser oss vid att platsen ska fungera för markägaren att sköta för en viss budget. Det här arbetet visar att det kan ge mer värden för platsen av att involvera medborgarna i den. På sätt och vis känns det självklart att de människor som använder en plats ska få vara med och påverka den men samtidigt är det fortfarande något som inte alltid sker i gestaltning av gemensamma ytor. Återigen kommer frågan om vem som vet bäst vad som ska hända med en plats. Är det experterna som vistas på platsen eller är det den utbildade ”experten” som ska sälla bland alla värden? Även den frågan tror jag har olika svar för olika platser.

7.2 Förslagen

Båda förslagen som tas upp i det här arbetet kräver att kommunen engagerar sig för platsen eller att det kommer ett initiativ från allmänheten som kommunen nappar på. Om inte kommunen är beredd att samarbeta kommer det inte kunna ske något på platsen. Det är viktigt att det blir ett bra samarbete med kommunen och fastighetsägaren till stationen för att detta projekt ska kunna fungera eftersom de är de som äger marken. Jag började det här arbetet med att försöka identifiera hur man kunde engagera människor på en plats och utifrån idén att det skulle ske utifrån en uppmuntran från kommunen. Det visade sig finnas ett engagemang i Insjön som uppstod efter en reaktion mot dem som styr i kommunen. Kanske kan det vara ett tecken på att kommunen inte är intresserad eller har kunskapen att uppmuntra till initiativ på Insjöns järnvägsstation. I så fall faller stora delar av mina förslag. Jag menar däremot att det även kan finnas privata initiativ som kan övertala kommunen om att detta är en bra idé. Dessutom kan kunskap om vad det kan ge för värden göra att kommunen ser det positiva med engagemanget. Kanske kan det här arbetet inspirera kommunen att uppmuntra till medborgardeltagande?

Vad händer om det inte finns något initiativ till medborgardeltagande i Insjön? Den risken finns och skulle göra att förslagen inte går att genomföra. Kanske är Insjön för litet och medborgarna anser redan att de har de ytor som behövs i deras vardag. De kanske inte bryr

sig om att det ser lite nedgången ut de få gångerna de ska ta tåget någonstans. En vidare undersökning av enkäter eller liknande med invånarna hade kunnat ge svar på dessa frågor.

Hur kan det här exemplet liknas med de stationsmiljöer som finns i Storbritannien? Kanske kan Tällbergs stations restaurering ses som en föregångare till att bry sig mer om sina stationer och hur de ser ut. Att även Insjön kan komma att bli en station där egna initiativ bidrar till att miljön förbättras kan ses som en fortsättning på detta längs sträckan. Det kan nog inte bli till samma estetiskt tilltalande nivå med stora blomsterplanteringar som i Storbritannien men kanske kan det liknas vid att ”adoptera” en station. Kommunen kan uppmuntra till att ta hand om stationerna och kanske kan fortsättningen bli en tävling om den finaste stationen?

Så klart kan de två förslagen som tagits upp i detta arbete kompletteras eller bytas ut mot en mängd andra förslag. Det finns många möjligheter att involvera allmänheten i en plats. Det är alltså inte säkert att något av dessa förslag är de bästa.

7.3 Metod och material

Järnvägsstationens utemiljö kring stationsbyggnaden har valts att undersöka för om det är möjligt med medborgarmedverkan. Kanske hade deltagandet varit annorlunda om en annan plats valts eller en annan typ av förslag på platsen. Platsstudien hade kunnat göras mer ingående om jag fått tag i fler intresserade personer och fått till en träff vid arbetsområdet. Detta blev inte möjligt i det här arbetet. Från början skulle arbetet innehålla en pilotstudie i hur deltagandet kunde fungera som en start på platsen, men både tid, antal intresserade och den rådande pandemin har gjort att det valdes bort i arbetet. En pilotstudie hade gjort det möjligt att utvärdera i större utsträckning hur det skulle fungera, vilket intresse det fanns och vad det skulle ge platsen och människorna som deltog. Om fler personer och företag hade kontaktats och en bättre kontakt med kommunen funnits hade arbetet kunnat analysera förutsättningarna för medborgardeltagande på just den här platsen ännu bättre.

Litteraturstudien har från början utgått mycket från Hanna Fors arbete

i Sletten. Att från början utgå från ett bredare sökresultat hade kunnat ge andra viktiga vinkar från andra referenser. Att hitta referenser på platser där man valt att använda sig av medborgares deltagande i att skapa eller att ta hand om en plats har inte varit det lättaste. De flesta projekt som innehåller medborgardeltagande handlar om dialoger och hjälp av allmänheten i planeringsfasen av en plats.

Den historiska analysen av järnvägsstationen har begränsats av det material som funnits till hands. En mer korrekt återskapning av historien hade kunnat fås om det fanns ett material med ritningar över strukturer eller planteringar kvar att hitta. Kanske hade en mer ingående intervjustudie med personer uppväxta på orten kunnat ge mer information till hur det sett ut genom åren. Ett foto tar endast upp en specifik tidpunkt av historien och kan göra att stora delar däromkring blir helt bortglömda. Samtidigt ger ett foto en detaljrik bild av just det ögonblick det visar.

Exempel som valts i det här arbetet har styrt mycket av resultatet. Andra exempel hade kunnat ge ett annat svar på de frågor som valts. Frågorna fokuserar på hur kommunen kan göra för att locka till medborgardeltagande och att det ska fokuseras på historien på platsen. Andra frågor med andra infallsvinklar hade kunnat visa andra typer av medborgardeltagande.

Nya frågeställningar som arbetet kommit fram till, eller som jag själv funderat över under hela processen, är om engagemanget på Insjöns järnvägsstation skulle fungera på riktigt. Det skulle vara spännande att göra en undersökning bland medborgarna och ta reda på mer hur det fungerar i Insjön. På grund av omständigheterna kunde det inte göras någon pilotstudie på plats med medborgare som annars var tänkt. Det hade kunnat ge mer information att diskutera och dra slutsatser ifrån.

Referenser

Tryckta källor:

Arnstein, S.R. (1969). *A Ladder Of Citizen Participation*. Journal of the American Institute of Planners 35 (4): 216–244.

Bergkvist, J. (2013). *Landskapsarkitektur i järnvägslandskap : platsernas förändring i historiskt perspektiv*. Swedish University of Agriculture Sciences.

Bohm, K. (1985). *Med- och motborgare i stadsplanering*. Liber Tryck AB, Stockholm.

Bruyere B., Rappe S. (2007). *Identifying the motivations of environmental volunteers*. Journal of Environmental Planning and Management, 50, 503-516.

Buijs, A.E., Mattijssen, T.J., Van der Jagt, A.P., Ambrose-Oji, B., Andersson, E., Elands, B.H., Steen Møller, M. (2016). *Active citizenship for urban green infrastructure: fostering the diversity and dynamics of citizen contributions through mosaic governance*. Current Opinion in Environmental Sustainability 22, 1-6.

Burton, M., Mathers, A. (2014). *Collective responsibility for place-keeping: are partnerships the solution for open space management?* In: Dempsey, N., Smith, H., Burton, M. (Eds.) PlaceKeeping: Open Space Management in Practice. Routledge, pp. 76–99.

Dennis, M., James, P. (2016a). *Site-specific factors in the production of local urban ecosystem services: A case study of community-managed green space*. Ecosystem Services, vol. 17 (C), pp. 208–216 Elsevier B.V.

Dennis, M., James, P. (2016b). *User participation in urban green commons: Exploring the links between access, voluntarism, biodiversity and well being*. Urban forestry & urban greening, vol. 15, pp. 22–31 Elsevier GmbH.

Fogelberg, F., Fogelberg Lagerberg, C. (2008). *Järnvägens trädgårdskultur - att återskapa banvaktstugans trädgård. Ett projekt utfört på uppdrag av Banverket.*, JTI-Institutet för jordbruks- och miljöteknik.

Fors, H. (2018). *User Participation in Public Urban Woodland Management: drivers and impact on green space quality*. Department of Landscape Architecture, Planning and Management, Swedish University of Agricultural Sciences.

Grahn, P. & Ottosson, Å. (2010). *Trädgårdsterapi: Alnarpsmetoden: Att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning*. Stockholm: Bokförlaget Bonnier Existens

Hellström, H. (2012) *Det företagsamma Insjön – Industri och handel i Insjön under 1900-talet och till 2011*. Insjöns kartong & tryckeri AB. Insjön.

Jansson, M., Vogel, N., Fors, H., Randrup, T.B. (2018). *The governance of landscape management: new approaches to urban open space development*, Landscape Research, DOI: 10.1080/01426397.2018.1536199

Jones, M., Stenseke, M. (2011). *Landscape Series, The European Landscape Convention: Challenges of Participation*, pp.1-23
Dordrecht: Springer Netherlands

Lindgren A., (2020). *Planteringar vid järnvägen, funktion och organisation under stambanornas första tid*. Göteborgs universitet.
ISBN 978-91-7963-026-3 (tryckt); 978-91-7963-027-0 (pdf) Göteborg

Mathers, A., Dempsey, N., Frøik Molin, J., (2015). *Place-keeping in action: evaluating the capacity of green space partnerships in England*. Landscape Urban Plann. 139, 126–136.

Mattijssen, T.J.M., Buijs, A.E., Elands, B.H.M., Arts, B.J.M., (2017a). *The ‘green’ and ‘self’ in green self-governance: a study of 264 green citizen initiatives by citizens*, Journal of Environmental Policy & Planning, 20:1, 96-113.

Mattijssen, T.J., van Der Jagt, A.P., Buijs, A., Elands, B.H., Erlwein, S. & Laforteza, R. (2017b). *The long-term prospects of citizens managing urban green space: From place making to place-keeping?* Urban Forestry & Urban Greening, vol. 26, pp. 78–84
Elsevier GmbH.

Measham, T., G., Barnett, G.B. (2008). *Environmental volunteering: motivations, modes and outcomes*. Australian Geographer 39(4), 537-552.

Okvat, H.A., Zautra, A.J. (2011). *Community Gardening: A Parsimonious Path to Individual, Community, and Environmental Resilience*. American Journal of Community Psychology, vol. 47 (3-4), pp. 374–387 Boston: Springer US.

Olwig, K.R. (2007). *The practice of landscape “Conventions” and the just landscape: The case of the European landscape convention*. Landscape Research: Justice, Power and the Political Landscape, vol. 32 (5), pp. 579–594 Routledge. DOI: <https://doi.org/10.1080/01426390701552738>

Pellas, J., (2007). *Clas Ohlson – Från fäboden till börsen*. Bild och kultur. Klippan

Perkins, H., A., (2010). *Green Spaces of Self-Interest Within Shared Urban Governance*. Geography Compass, vol. 4 (3), pp. 255–268
Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.

Randrup, T., B., Östberg, J., Wiström, B., (2017). *Swedish green space management – The managers perspective*, Urban Forestry and Urban Greening 28:103-109.

Rieger, H., J., (2011). *Rephotography for Documenting Social Change*. I Margolis, E & Pauwels, L (red). The SAGE Handbook of Visual Research Methods. s. 132-149. London: SAGE Publications Ltd

Nätbaserade källor:

Boverket (2020a). *Deltagandebaserad samhällsplanering*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/hur-har-andra-gjort/deltagarbaserad-samhallsplanering/> [2020-07-29]

Boverket (2020b). *En dialog som går utöver ett samråd enligt PBL*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/kommunal-planering/medborgardialog1/vad-ar-medborgardialog/en-dialog-som-gar-utover-samrad-enligt-pbl/> [2020-05-14]

Boverket (2019). *Placemaking - gemensamt platsskapande*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/metoder/kunskapsinhamtning/placemaking/> [2020-07-29]

Boverket (2015). *Tillväxt kräver planering*. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2015/tillvaxt-kraver-planering/> [2020-08-02]

Clas Ohlson (2018). *Tidslinje*. Tillgänglig: <https://www.clasohlson100.com/tidslinje/> [2020-03-18]

Community Rail Lancashire (u.å.). *Britain In Bloom at St Annes Station*. Tillgänglig: <https://www.communityraillancashire.co.uk/news/britain-in-bloom-at-st-annes-station/> [2020-04-08]

Community Rail Networks (u.å.). *Station adoption* Tillgänglig: <https://communityrail.org.uk/community-rail/station-adoption/> [2020-04-08]

DT (2007a). *Clasparken invigd - med inspiration av barn*. Tillgänglig: <https://www.dt.se/artikel/clasparken-invigd-med-inspiration-av-barn> [2020-03-19]

DT (2007b). *Skarpt läge för stationshus*. Tillgänglig: <https://www.dt.se/artikel/skarpt-lage-for-stationshus> [2020-03-20]

Helsingborg stad (2019a). *#pixlapiren*. Tillgänglig: <https://helsingborg.se/uppleva-och-gora/fritidsgardar-och-motesplatser/pixlapiren/> [2020-04-02]

Helsingborg stad (2019b). *Vill du testa idéer på #pixlapiren?* Tillgänglig: <https://hplus.helsingborg.se/etapper/oceanhamnen/pixlapiren/> [2020-04-02]

Helsingborg stad (u.å.). *Helsingborgs vision*. Tillgänglig: <https://www.helsingborg2035.se/vision-2035/helsingborgs-vision/> [2020-04-02]

Leksands kommun (2020). *Befolkning*. Tillgänglig: <https://www.leksand.se/medborgare/kommun-och-politik/kommunfakta/befolkning/> [2020-03-17]

Leksands kommun (2019). *Parker*. Tillgänglig: <https://www.leksand.se/medborgare/uppleva-och-gora/idrott-motion-och-friluftsliv/friluftsliv-och-motion/parker/> [2020-03-18]

Leksands kommun (2014). *Översiktsplan – Planeringsområden tätorter*. Tillgänglig: <https://www.leksand.se/medborgare/boende-trafik-och-miljo/oversiktsplan-och-detaljplaner/oversiktsplan/> [2020-03-17]

Leksandsbostäder (u.å). *Insjön*. Tillgänglig: <https://leksandsbostader.se/omraden/insjon/> [2020-05-04]

RAÄ (2008). *Förslag till genomförande av den europeiska landskapskonventionen i Sverige, Slutredovisning av regeringsuppdrag*. Tillgänglig: https://www.raa.se/publicerat/rapp2008_1.pdf [2020-05-12]

RAÄ, Riksantikvarieämbetet (2019a). *Europeiska landskapskonventionen (ELC)*. Tillgänglig: <https://www.raa.se/samhallsutveckling/internationellt-arbete-och-eu-samarbete/euoparadet/europeiska-landskapskonventionen/> [2020-02-14]

RAÄ, Riksantikvarieämbetet (2019b). *Allt finns i landskapet*. Tillgänglig: <https://www.raa.se/kulturarv/landskap/allt-finns-i-landskapet/> [2020-05-11]

RAÄ, Riksantikvarieämbetet (2019c). *Så arbetar Europarådet*. Tillgänglig: <https://www.raa.se/samhallsutveckling/internationellt-arbete-och-eu-samarbete/euoparadet/om-euoparadet/> [2020-02-14]

RHS (u.å.a). *Britain in bloom*. Tillgänglig: <https://www.rhs.org.uk/get-involved/britain-in-bloom> [2020-04-08]

RHS (u.å.b). *Community gardening – Why garden in your community?* Tillgänglig: <https://www.rhs.org.uk/get-involved/community-gardening/why> [2020-04-08]

RHS (u.å.c). *Vision* Tillgänglig: <https://www.rhs.org.uk/about-the-rhs/what-we-do/vision-mission-and-values> [2020-04-08]

Sätergläntan (u.å.). *Om Sätergläntan*. Tillgänglig: <https://www.saterglantan.se/om-saterglantan/> [2020-03-24]

Åhls hembygdsförening (2020). *Aktuell verksamhetsberättelse*. Tillgänglig: <https://www.hembygd.se/ahl/page/24565> [2020-04-22]